O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2008-yil, 30-may • № 22 (3954)

1 июн — Болаларни ҳимоя қилиш халқаро куни

УМРИМИЗ ДАВОМЧИЛАРИ

Ҳар йили, ёзнинг биринчи кунида бутун дунёда болаларни ҳимоя қилиш куни нишонланади. Ва, албатта, бу санага бағишланган турфа хил тадбиру маросимлар бўлиб ўтади. Уларда фаол иштирок этамиз, севимли болажонларимизга совға-саломлар улашамиз, қувноқ, беғубор чеҳраларини кўриб, дилимиз яйрайди.

Болаларни ҳимоя қилиш... Бу куннинг номи шундай белгиланган. Аслида ҳаётни, унинг давомийлигини, инсонийликни, меҳр-оқибатни ҳимоя қилиш, асраш-авайлаш дейилса, тўғрироқ бўлади. Негаки, болаларини асраб-авайлаган, уларнинг бахтли болалигини таъминлаган, бу йўлда ҳеч нарсани аямаган халқнинг келажаги, шубҳасиз, буюк бўлади. Демак, бола тўғрисидаги ҳар қандай ғамхўрлик, Юртбошимиз таъбири билан айтганда, миллатнинг тақдири, келажаги билан бевосита боғлиқ. Бола қалбини тушуниш инсонни тушуниш демакдир.

Мамлакатимизда болалар тарбиясига нечоғли катта эътибор берилаётганидан ҳаммамиз яхши хабардормиз. Истиқлолимизнинг дастлабки йилларида туғилган фарзандлар бугун айни навқирон ёшда. Улар энди янги баркамол авлод бўлиб, илм-фанда, ижодда, спортда, яратувчанлик борасида миллат шаън-шавкатини улуғлашмоқда. Яқинда Нукусда бўлиб ўтган "Баркамол авлод" спорт ўйинлари, Самарқанд шаҳрида ўтказилган "Талаба баҳори" фестивали, "Келажак овози" танловлари бугун бизнинг ортимиздан ҳар жиҳатдан етук, изланувчан, соғлом авлод келаётганини яна бир бор намойиш этди.

Донишмандлардан бири "Миллатнинг келажагини болаларига қараб аниқлаш мумкин", деган экан. Бугун биз бағримизда яйраб-яшнаб ўсаётган, янада баланд чўққиларга интилаётган, дунё кенгликларида Ўзбекистон байроғини дадил ҳилпиратаётган фарзандларимиз чеҳрасида биздан қоладиган Озод ва Обод Ватан қиёфасини аниқ тасаввур этамиз. Умримиз, орзу-умидларимиз улар умрида, орзу-умидларида давом этади.

Келажагинг янада порлоқ бўлсин, болажон халқим!

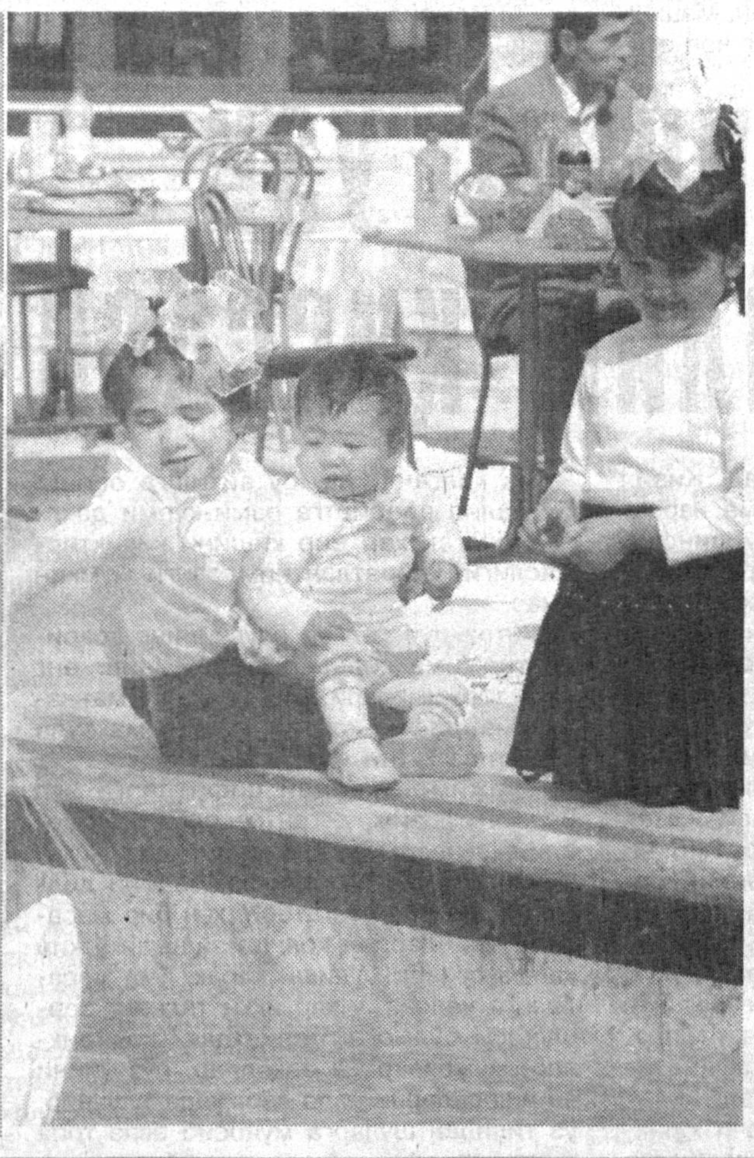

ТОШКЕНТДА ОПЕРА ФЕСТИВАЛИ

Май ойи спорт ва санъат соҳасида воқеаларга бой бўлди. Улар орасида машҳур италян композитори Жакомо Пуччини таваллудининг 150 йиллиги муносабати билан ўтказилган халқаро фестивал алоҳида ажралиб турди. Фестивалда Ўзбекистон, Россия ва Италия санъат усталари қатнашдилар.

— Ўзбекистонга биринчи марта келишим, — дейди Италия театрларида ва жаҳоннинг турли шаҳарларидаги симфоник оркестрларда пианиночи-концертмейстер ва дирижёр сифатида фаолият кўрсатган Эдди де Надаи. — Биз ўзбек дирижёрлик ва вокал мактаби ишини кўришга, истеъдодли ёшларингиз ижодидан ҳайратланишга муваффақ бўлдик. Бу ёшларнинг ниҳоятда иқтидорли, изланувчан ва меҳнатсеварликларидан кўриниб турибдики, ўзбек мусиқий санъатининг келажаги ишончли қўлларда.

Фестивал давомида санъат ихлосмандлари Алишер Навоий номидаги театр саҳнасида "Флория Тоска", "Богема", "Мадам Баттерфляй" операларини ва якунловчи гала-концертни томоша қилдилар. Россия Катта театри солисти Анатолий Зайченко, Воронеж опера ва балет театри бош дирижёри Юрий Анисичкин, Россия ва Абхазияда хизмат кўрсатган артист Хибла Герзмава, Москва академик мусиқий театри солистлари — Ирина Аркадьева, Михаил Векуа каби санъаткорлар ижодидан баҳраманд бўлдилар.

Италиялик ёш солистлар Омбретта Макки ва Доменико Менини (сопрано ва тенор овози соҳиблари) ижролари барчани бирдек ром этди. Улар ўз таассуротларини ҳаяжон билан сўзладилар: "Биз ўзбек театри солистларининг вокал имкониятларидан ҳайратландик. Театрингиз Сайёра Хайритдинова, Яника Багрянская, Анжелика Мухамедзянова, Кирилл Борчанинов, Руслан Гафаров, Нормўмин Султонов, Ниғмат Синхабиби, Маҳмуд Рўзиев, Абдумалик Абдуқаюмов ва Ренат Титеев каби хонандалари билан фахрланса арзийди. Италян тилини ўрганиш бўйича олиб борилаётган ишлардан хурсанд бўлдик, артистларингизнинг талаффузи жуда зўр. Италиядан қанча узоқда, шу тилда сўзлашадиганлар билан мулоқотда бўлмай туриб италянчани бу қадар тоза талаффуз қилиш — фантастика!"

Меҳмонлар ўзбек дирижёрлик мактаби ҳақида ҳам илиқ фикрларни билдирдилар.

Мазкур фестивал Жакомо Пуччини мусиқалари ҳиссиётларга бойлиги, юксак инсонпарвар руҳияти билан ҳали жаҳоннинг яна кўплаб саҳналарини забт этиб, миллионларга завқ-шавқ улашиб янграшини намойиш этди.

Флора ФАХРУТДИНОВА

СУРАТДА: «Богема» операсидан лавҳа.

Э.МУЗАФФАРОВА олган сурат.

Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигига

ОНАЖОН ШАҲРИМ

Бу эл дуо қилиб фарзандларини,
Чақмоқдай чақнасин ҳар сўзинг дейди.
Инсонга ҳамиша нонмас насиба,
Ғуруринг, оринг ҳам ризқ-рўзинг дейди.
Азал кўнгилларга шараф-шон шаҳрим,
Жонажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Мозий садо берар турли номлардан,
Бинкатми, Чочми ё Мадинат-уш Шош.
Йўлин йўқотганга йўл бердинг доим,
Қалбларни ёритдинг бамисли қуёш.
Айланай, ўргилай, нурмакон шаҳрим,
Жонажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Хожа Аҳрор, Қаффол-Шоший, Кўҳакий,
Англасанг, пок руҳлар дилларга эшдир.
Сўзлама, дунёнинг гўзал жойларин,
Тошкентим — бошкентим баридан пешдир.
Бугун ичим тўла шеър-достон шаҳрим,
Жонажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Эй одам, кўнглингдан ғаразларни қув,
Бизни асраш учун неъматдир ислом.
Бугун кўриб туриб кўзинг қувнайдир,
Тоатга чорлайди Ҳазрати Имом.
Билдим, юракларга зўр иймон шаҳрим,
Жонажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Масжид-мадрасалар қутлуғ меросдир,
Дилларга қувватдир мусҳафи Усмон.
Ҳикмат бор: нонидан еган бир чумчуқ,
Маккадан ҳам қайтиб келгай бегумон.
Тинчлигу дўстлигу буғдой-нон шаҳрим,
Жонажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Истиқлол зиёси қалбларга шифо,
Фарзандлар юртини кўтармоқда шаън.
Кўприклар, кўчалар, кўркам бинолар,
Таъриф-тавсифлардан юксакроқ маскан.
Дилларда орзулар осмон шаҳрим,
Жонажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Темур ҳайкалига боқиб бир сайёҳ
Деди ҳайратини яширмай бир дам:
"Аждодларин севган юртнинг соҳиби
Буюк келажакка бошлар элни ҳам..."
Жонажон Тошкентим, жонажон шаҳрим.
Онажон Тошкентим, онажон шаҳрим.

Ғайрат МАЖИД

СЎНГГИ ҚЎНҒИРОҚ

Мактаб ҳовлисида нурдай балқиган,
Қўлимда титраган, эй олтин чироқ.
Йўлинг ёруғ бўлсин, дея алқаган
Устоздек азизсан, сўнгги қўнғироқ!

СУРАТДА: Тошкент шаҳри Шайхонтоҳур туманидаги 102-мактабнинг битирувчилари устозлари Маҳфурат Асомова билан.

Нўъмонжон МУҲАММАДЖОНОВ олган сурат.

Қувноқ мактуб

МУШУК ЭТИКНИ НЕЧА МАРТА КИЯДИ?

Ҳозирги куннинг энг ашаддий томошабини ҳам театрда қўйилаётган барча спектаклларни кўролмаслиги, ё бўлмаса, театрга мунтазам тушолмаслиги мумкин. Буни табиий қабул қилиш керак. Вақт топиб театрга борган томошабин, албатта, ўз руҳияти ва дунёқарашига мос спектакллар кўришни истайди. Бунда унга театрлар репертуари ёрдамга келади.

Маълумки, репертуар театрнинг иш режаси ҳисобланади. Улар мана шу режа орқали томошабинга қандай спектакллар намойиш этишни ҳар ой бошида белгилаб оладилар. Бинобарин, репертуарлар театрнинг томошабинга берган ваъдасидек гап. Аммо шундай ҳоллар бўладики, бу ваъда бажарилмайди ёки уни бажаришга имкон бўлмайди. Бундай ҳолатлар ҳар замон-ҳар замонда юз бериб қолса эди, тушуниш мумкин, бироқ "ваъда" мунтазам равишда бузилаверса-чи?

Пойтахтимиздаги Аброр Ҳидоятов номидаги драма театри шахсан мен учун жуда қадрли. Унда намойиш этилган "Чеча", "Қаллоблар", "Искандар" каби спектаклларни севиб кўрганман.

Мазкур жамоанинг "97-хона" спектаклини кўришга қизиқиб қолдим. Театр репертуарида белгиланган куни "97-хона" спектаклини кўргани театрга йўл олдим. Келиб билсамки, бу ерда мен қизиқиб келган спектакл ўрнига "Этик кийган мушук" спектакли намойиш этилаётган экан.Ноилож, шу спектаклни томоша қилдим.

Кейинги ой яна ўша "97-хона"ни кўргани бордим... ва ҳайратдан ёқа ушладим. Не кўз билан кўрайки, театрда яна "Этик кийган мушук" спектакли бўлаётганди. Сабабини суриштирсам, томошабин шу спектаклни талаб қилибди. Бекор кетмай, деб яна шу спектаклни томоша қилдим ва залга эътибор бордим. Бу спектаклни талаб қилган томошабинлар мактабларнинг бошланғич синф ўқувчилари эди...

Эринмай "97-хона"ни яна бир ой кутдим. Учинчи марта ҳам "Этик кийган мушук". Жаҳлим чиқди ва спектаклни кўрмай уйга жўнавордим. Эртасига ҳам "Этик кийган мушук" бўлди. Бу спектакл яна икки-уч кун давом этди. Залда қий-чув, актёрларнинг овози эшитилмайди...

Бу гаплар кимгадир эртакдек туюлиши мумкин. Балки "Этик кийган мушук" спектакли уч ой давомида сурункасига бўлмагандир. Бироқ, ҳар гал репертуар бўйича спектакл кўрмоқчи бўлиб борганимда, шу спектаклни кўришга мажбур бўлдим.

Юқорида айтиб ўтганимдек, бу театр мен учун жуда қадрли. Аммо... Наҳот, шундай ажойиб драма театри фақат болаларга томоша кўрсатадиган томошагоҳга айланиб қолган бўлса?! Унақада биз юқорида таъкидлаб ўтган театрнинг ваъдаси — репертуар қаерда қолди? Репертуар тузилгач, унга амал қилиниши керак эмасми?!

Бахтиёр ЁҚУБОВ,
Санъат институти талабаси

Ёзувчилар уюшмасида

Ҳар ойнинг сўнгги ўн кунлигида Ёзувчилар уюшмасининг Халқаро алоқалар ва бадиий таржима кенгашида ёш таржимонлар клуби машғулотини ўтказиш анъана тусини олди. Куни кеча ана шу клубнинг навбатдаги машғулоти бўлиб ўтди. Унда ёшлар таржимачилик маҳорати, матн устида ишлаш сирлари бўйича устоз таржимонлардан сабоқ олмоқдалар.

Бу галги машғулот ҳам савол-жавоблар, қизғин баҳс-мунозараларга бой ўтди. Машғулотни олиб борган таниқли

ДУНЁ ТИЛЛАРИГА ТАРЖИМА

адиб ва таржимон Омон Мухтор бошловчи таржимонларга таржима санъатига оид ютуқ ва камчиликлар, келгусида ёшлар томонидан қилиниши керак бўлган вазифалар ҳақида сўзлаб, жумладан шундай деди:

— Мен ўзбек китобхонлари дунёнинг турли бурчакларида чоп этилаётган энг сара адабиётлардан хабардор бўлиб бораётганидан жуда хурсанд бўламан. Баъзи халқларнинг китоб жавонида ўзга тиллардан қилинган таржима асарлар камлигини ҳисобга олсак, бизнинг устоз таржимонлар кўп ишларни амалга оширганларига гувоҳ бўламиз. Аммо мени ўзбек адабиётидан хорижий тилларга қилинадиган таржималар кўпроқ қизиқтиради. Ўзбек адабиёти — улкан адабиёт, аммо ҳануз ўз қамровини дунё миқёсида кўрсата олмаяпти. Тўғри, мумтоз адабиётимиз намуналаридан бир қанча дурдона асарларимиз турли мамлакатларда чоп этилган. Лекин бу ўзбек адабиётини дунёга танитишга камлик қилади. Шу маънода ўзбек адабиёти учун ўзбек тилидан ўзга тилларга таржима қила оладиган ёшлар керак. Бу адабий жараён узоқ ва яқин мамлакатларда аллақачон бошланган.

Ўзбек таржимачилик мактабида ёзувчи-таржимонлар, мутахассис-таржимонлар ва кейинги йилларда анча кўзга кўриниб қолган аслиятдан таржима қилувчи таржимонлар бор. Шулар қаторига миллий адабиётимизни дунёнинг бошқа тилларига таржима қила олувчи таржимонлар ҳам қўшилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Клубнинг асосий вазифаси ҳам шу.

Машғулотда иштирок этган Олий адабиёт курси тингловчилари Ҳаёт Шодмон, Дилноза Муродова, Жаҳон тиллари университети талабалари Индира Сайфиева, Васила Ғофурова, Одилжон Сафаров каби ёш таржимонлар юқоридаги мулоҳазалар атрофида фикр алмашдилар.

Ўз ахборотимиз

ТАЛАБАЛАР ҲУЗУРИДА

Тошкент Тўқимачилик ва енгил саноат институти талабалари ва профессор ўқитувчилари ҳар ойнинг сўнгги чоршанбасини "Маънавият куни" деб аташга одатланганлар. Бу кунда ёшларнинг маънавий оламини бойитиш мақсадида турли тадбирлар, музей ва маънавият масканларига саёҳатлар уюштирилади, адабий кечалар, учрашувлар ўтказилади. Яқинда шундай тадбирлардан бири "Жаҳон адабиёти" журнали таҳририяти ходимлари билан учрашувга бағишланди. Тадбирни проректор Фазлиддин Ҳайдаров очиб, талабаларни журнал ижодий жамоаси билан таништирди. Журнал бош муҳаррири ўринбосари Мирпўлат Мирзо, таржимон ва муҳаррирлар Амир Файзулла, Гулчеҳра Муҳаммаджон, Гулнора Муҳаммадёрова журналнинг тайёрланиш жараёни, муштарийлар маънавиятини бойитадиган асарларни танлаш мезонлари тўғрисида сўзлаб беришди.

Ш.АКБАРОВА,
Жаҳон тиллари университети магистранти

"АСАКАБАНК":
ишонч,
унум,
даромад!

"ҒАЛЛАБАНК":
сиздан ҳаракат,
биздан
баракат!

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Ўзбекистон Миллий банкининг тасвирий санъат галереясида рассом Александр Тюриннинг "Тараққиёт: Давр. Макон. Муҳит" деб номланган ижодий кўргазмаси очилди.

Рассом асарларида бугунги ҳаёт ва табиий муҳитнинг такрорланмас гўзаллиги ёрқин рангларда акс этган. Турли кўринишдаги манзаралар бизга таниш ва қадрдон. Александр Тюриннинг "Завқланиш", "Монолог", "Кечки коктейл", "Осойишталик ранги", "Тинчлик қўриқловчиси", "Янги Вавилон" каби асарлари томошабинни мушоҳадага чорлайди.

У.ДЎСТҚОБИЛОВ

УШБУ СОНДА:
ҲАЁТИНИНГ ЎЗИ ОДАМИЙЛИК ҚИССАСИ
Бу дунёда дийдор қолади
БЎЗА ИЧДИМ, БОЛ ЕДИМ...
ЭКРАН ШОИРАСИ

Яхшилар эди

ҲАЁТИНИНГ ЎЗИ ОДАМИЙЛИК ҚИССАСИ

Эсимда, болалигимда бир куни отам (ҳозир тўқсон ёшни қоралаяпти, Оллоҳ умрини зиёда қилсин) шаҳарга жўнаётиб: «Сенга нима олиб келай, ўғлим?», деб сўраб қолди. Мен китоб олиб келинг, дедим. Кечга яқин отам тандирдан ҳозиргина узилган нондек янги нашр этилган, кўкишроқ муқоваси қалингина бир китоб олиб келди. Бу — Мирзакалон Исмоилийнинг «Фарғона тонг отгунча» романи эди. Китоб бир неча кунгача қўлимдан тушмади. Ғуломжон ва Ҳаётхоннинг аянчли қисматига ачиниб, юм-юм йиғладим.

Инсон ҳаётида гоҳо мутлақо кутилмаган, ақл бовар этмайдиган ва ҳатто орзу ҳам қилиб бўлмайдиган воқеалар бўларкан. Балки ҳаёт шуниси билан бетакрор, завқли, шоир таъбирича «англаб бўлмас сир»дир...

Ҳа, ўшанда — «Фарғона тонг отгунча»ни йиғлаб ўқиганимда фалакнинг гардиши билан бир куни шу китобни ёзган ёзувчи билан учрашаман, ҳаттоки устоз-шогирд тутиниб, ота-боладек яқин бўлиб қоламан, у ҳақда мақолалар, китоблар ёзаман деган ўй етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган эди. Оллоҳга шукрки, тақдирнинг инояти билан шундай бахт насиб этди.

Университетни битиргач, республика радиосининг «Ёшлик» таҳририятида ишлай бошладим. Таҳририят топшириғига кўра мақола ундириш баҳонасида болалигимда китобларини суйиб ўқиганим таниқли адиб Мирзакалон Исмоилий билан танишиб ҳам олдим. Ҳамюрт эканлигимизни билгач, домла менга ўзларини яқин тутиб муомала қилганидан кўнглим тоғдек кўтарилиб, астойдил суюнардим. Домланинг радиодаги ҳар галги чиқишлари тингловчилар ўртасида катта қизиқиш уйғотар, акс-садо, хатлар ёғилиб келар эди.

Эсимда, бир куни таҳририятга бир талаба қиздан аламли мактуб келди. Унда ёзилишича, қиз талабалик нафақасидан тийинлаб йиғиб тўплаган пулига янги палто сотиб олган экан. Афсуски, қувончи узоққа чўзилмабди. Бир куни автобусда кетаётса, кимдир янги палтосининг шапалоқча жойини қирқиб олибди. Буни кўрган бечора талаба хўрлиги келиб йиғлаб юборибди...

Биз ўйлаб ҳам ўтирмай бу хатни дарҳол Мирза акага бердик. Орадан кўп ўтмай Мирзакалон Исмоилийнинг «Ким экан у ноинсоф?» сарлавҳали ўткир жавоби эфирда янгради. Жабрдийда қизнинг мактубидан қанчалик ларзага тушган бўлсак, домланинг мўлжалга бехато урган жавобидан ҳам шунчалик таъсирландик.

Домланинг радиодаги одоб-ахлоққа доир чиқишлари ва матбуотдаги мақолалари кейинчалик ёзувчининг «Инсон ҳусни», қайта-қайта нашр этилган «Одамийлик қиссаси», «Қизлар дафтарига» номли китобларига киритилди. Ҳар гал бу китобларни варақлаганимда «Мирзакалон Исмоилий ҳаётининг ўзи одамийлик қиссаси эмасмикин?», деган хаёлга бораман. Чунки домла илмига амал қиладиган инсон эди.

Домла таълим-тарбияга «ё ҳаёт, ё мамот» (А.Авлоний) масаласи деб қарарди. Айниқса, ёзувчини ўсмирлар тарбияси билан боғлиқ муаммолар жиддий ташвишлантирар, эринмай ахлоқ тузатиш колонияларига бориб, ёзилажак асарига материал тўплар эди. «Бизнинг роман», «Ўзингдан кўр» қиссалари ана шу эҳтиёж ва саъй-ҳаракатлар маҳсули эди.

Адиб ўзига турли илтимослар, дарду ҳасратлар билан ёзилган хатларни жавобсиз қолдирмасди. (Бу хатларнинг айримлари ёзувчининг жияни, машҳур ёзувчимиз Тоҳир Маликнинг саъй-ҳаракати билан матбуотда эълон қилинган.)

Маълумки, М.Исмоилий ҳаётда ноҳақликлар, азоб-уқубатларни бошидан кечирган, Сталиннинг ўша машъум қатағон сиёсати туфайли қамалиб чиққан эди. Устоз «Фарғона тонг отгунча» романи қамоқхонада ёзилганини айтиб берганда жуда ҳайратланганман. Машаққат билан ёзилган бу асарнинг чоп этилиши ҳам осон бўлмаган экан. Қизил мафкура ҳукмрон даврда ҳамма нарсага, жумладан, адабиётга ҳам синфий нуқтаи назаридан қарашдек ярамас иллат урф бўлган эди. Роман муҳокамасида М.Исмоилийга кутилмаган талабни қўйишади. «Камбағални эмас, муллаваччани қаҳрамон қилиб олибсиз, асарни қайта ишлаш керак!», дея қўлёзмани нашрга тавсия этишмайди. Аммо ёзувчи бундай танқидни қабул қилолмайди, чунки у 19-аср бошларидаги ўзбек зиёлисининг образини яратмоқчи бўлган эди... Хуллас, М.Исмоилий романни қайта ишлагиси келмай, тортмага ташлаб қўяди. Бу орада Ёзувчилар уюшмасига Сарвар Азимов раис бўлиб келади-ю, роман у кишининг ёрдами билан чоп этилиб, тезда тилга тушади, китобхонлар ва адабий жамоатчиликнинг эътирофига сазовор бўлади.

«Фарғона тонг отгунча» гарчи юракдан, самимий ёзилган бўлса-да (устоз Барот полвоннинг мингбоши билан кураш тушганини йиғлаб-йиғлаб ёзганини айтган эди), ёзувчи советлар мафкураси таъсиридан барибир қутулолмаган, айрим ўринларда муроса қилишга, асарга инқилобчилар образини киритишга мажбур бўлган. Ўзига, ижодига ҳамиша талабчан устоз бир суҳбатимизда: «Ҳозир мен «Фарғона тонг отгунча»ни бошқача ёзган бўлардим. Ҳозир тилга ҳам бошқача ёндошилади, тил бошқача ҳозир. Романнинг учинчи китобидан олдин ёзганларимни ёқиб юбордим», деган эдилар.

М.Исмоилий ўз даврининг машҳур кишилари — Абдулла Қодирий, Ғози Юнус, Чўлпон каби буюк сиймолар билан учрашиб, мулоқотда бўлган. Домланинг улар ҳақидаги хотираларини зўр иштиёқ билан тинглардим.

1973 йилнинг ёз кунлари эди. Домланинг «Болалар дунёси» дўкони яқинидаги уйида узоқ суҳбатлашиб қолдик. Гап айланиб илгари ўтган шоирларга тақалди. Домла Чўлпонни яхши биларкан. У ҳақда айтган қимматли хотирасини кундалигимга битиб қўйган эканман:

«Дастхатим чиройли бўлгани учун Чўлпон мени ўзига котиб қилиб олган эди. Шоир ўз шеърларини давраларда овоз чиқариб ўқиб беришни яхши кўрарди. Бир куни у қаердадир «Кеча ва кундуз» романини ўқиб берибди. Мен бундан хабарсиз қолибман. Роса афсусландим. Бу армонимни уйига борганимда айтувдим, «Сиз хафа бўлманг, мана, ўзингизга ўқиб бераман», дея бутун романни тонг отгунча ўқиб бердилар».

Устознинг кўнглида ёзувчи бўлиш орзуси ана ўша ҳаяжонли, бетакрор лаҳзаларда уйғонган бўлса ажаб эмас.

М.Исмоилий рус ва жаҳон классикларининг икки юздан зиёд асарини таржима қилган!.. Ҳа, бу айтишга осон!.. Бу далил адабиётга озми-кўпми дахлдор бўлган ҳар бир кишини қизиқтирмаслиги, ҳайратлантирмаслиги мумкин эмас.

Устоз дуч келган ёзувчининг асарини таржима қилавермасди. Унинг энг сара таржималари, аввало, катта маънавий-маърифий-ҳаётий эҳтиёж маҳсули сифатида қайта яратилган.

Таржимон қандай сифатларга эга бўлмоғи лозим, деган саволга М.Исмоилий шундай жавоб берган эди:

«Таржимон, энг аввало, бадиий дидга, нафосат ҳиссига бой, ҳеч бир масалада адиблардан қолишмайдиган ўткир қалам соҳиби бўлиши керак. Тил масаласига келсак, у ҳар икки тилнинг заршуноси бўлмоғи, аслиятдаги қочиримлар, мажозлар ва мақоллар, сўз ўйини ва ишораларни аъло даражада тушуниб, ўз тилидан шуларга муносиб эвза топа биладиган, ўткир билимдон бўлмоғи керак. Ҳали бу ҳам кифоя эмас. Таржимон ағдараётган асари муаллифининг кимлигини, миллатини, ватанини, халқи холатини, усул ва услубини, асарда ёзувчи кўтариб чиққан масала ё можаро қайси даврга, қайси эл ва юртга оид эканини аниқ билиши керак».

Ўзига нисбатан ўта талабчанлик, таржимадан доимий қониқмаслик, аслиятга яқинлашишни узлуксиз давом эттириш жараёни, ҳар қандай мукаммал таржимани ҳам аслида муроса деб ҳисоблаш, доимий изланиш, доимий ўз-ўзини таҳрир этиш, таржимага қайта-қайта мурожаат қилиш, унга узлуксиз сайқал бериб бориш М.Исмоилийнинг ижодий-эстетик принциплари билан бевосита боғлиқ бўлган муҳим фазилатлардир.

Шу ижодий эътиқод туфайли «Сўна», «Анна Каренина» ва қайта-қайта нашр этилаётган «Чоликуши» каби шоҳ асарлар таржимадан-таржимага мукаммаллашиб, китобхонлар суйиб ўқийдиган умрбоқий асарлар қаторидан ўрин олди.

Устознинг айрим таржималарини бошқа муаллифларнинг номидан чоп этилганини кўриб ҳайрон бўлардим. Бир куни бунинг сабабини сўраб, ўзларига шу ҳақда гап очдим. «Мени ўша ёқлардан (қамоқдан) қайтиб келмайди деб ўйлашганда», дедилар маъюслик билан. «Ҳечдан кўра кеч — ҳақ жойида қарор топиши керак-ку?!» десам, «Э қўяверинг, бу жоним ёнимга қолган. Қариганимда энди идорама-идора юриб шикоят қилишга тоби-тоқатим йўқ», деб жавоб берган эдилар.

Эсимда, бир куни журъат қилиб устозга ҳикояларимни ўқиш учун бердим. Кейинги гал борганимда домла машқларимни ўқиб, фикрларини қўлёзма четига қайд қилибдилар. Мундоқ қўрқа-писа кўз ташласам, ҳамма эътирозлари асосли. «Қайта» сўзини кўпроқ ишлатган эканман, устоз «Ҳой «Қайтавой!» Бўлдида энди!» деб ёзиб қўйибдилар. Лақабимдан ўзим ҳам завқланиб кетдим...

М.Исмоилий тил ҳақида, адабий тилимизга эътибор сусайиб кетгани ҳақида, уни ҳатто ёзувчилар, тилшунос олимлар ўз асарларида бузаётгани ҳақида куйиниб гапирардилар. Номдор бир тилшунос олимнинг журналда босилган мақоласини ўқиб, ғализ жумлаларнинг тагига чизиб қўйганларига кўзим тушган эди. «Мана кўрдингизми? — дедилар бўялиб кетган мақолага ишора қилиб. — Тилшуноси тил ҳақида шунақа ёзса, бошқалардан нимани кутиш мумкин? Шунақа «калтакбоп»лардан анчасини йиғиб қўйдим. Академияда Матёқуб Қўшжонов тил ҳақида бир суҳбат ўтказиб беринг деяпти. Шунда ҳаммасини бир бопласамикин? Ёки...Яна бошимга ғалва орттириб нима қиламан деб қўяман ўзимча. Бусиз ҳам юқорида мени ёқтиришмайди...»

Афсуски, устознинг сўнгги иддаосида жон бор эди. Унга бўлган тазйиқ бир умр давом этган. Адибга "юқорига чиқиб узр сўраш"ни маслаҳат беришганда у чиқмайди, узр ҳам сўрамайди. Чунки у виждонига қарши иш тутадиган одам эмас эди. Бир умр ўзининг имон-эътиқодига содиқ қолиб яшади. Тўғри, ўша тазйиқлар боис ёзувчининг юбилейлари ўтказилмади, кўптомлик танланган асарлари чоп этилмади. Аммо Мирзакалон Исмоилий кўпсонли китобхонларнинг эътирофи, ҳурмат-эҳтиромига сазовор бўлган адиб эди. Чинакам ёзувчига китобхон ихлосидан юксак мукофот бўлмаса керак.

Бу йил халқимизнинг севимли адиби Мирзакалон Исмоилий туғилганига юз йил тўлади. Атоқли ёзувчининг порлоқ хотираси олдида ҳаммамиз бурчлимиз. Адибнинг асарлари, баркамол таржималари маънавиятимизга, мустақил юртимиз равнақига яна кўп йиллар хизмат қилади.

Шодмон ОТАБЕК

КИТОБХОНЛИККА ҚАЙТИШ

Мутолаа

Кейинги пайтда мамлакатимиз нашриётларида чоп этилаётган янги адабий-бадиий асарларни китобхонларга тақдим этиш яхши анъана тусини олмоқда. Бу борада шундоққина биқинимизда жойлашган ва тобора гавжумлашиб бораётган "Шарқ зиёкори" китоблар дўкони жамоаси амалга ошираётган ишлар ҳар жиҳатдан эътиборга молик десак, муболаға бўлмайди. Зиёкорлар ўз номларидан келиб чиқиб, пойтахтимизда, мамлакатимизнинг турли вилоятларида китоб тарғиботини намунали равишда йўлга қўймоқдалар. Куни кеча бу ерда таниқли адабиётшунос олим, моҳир таржимон Иброҳим Ғафуров қаламига мансуб "Хаё — халоскор" ҳамда "Мангу латофат" китобларининг тақдимот маросими бўлиб ўтди.

Иброҳим Ғафуров истиқлол йилларида алоҳида шижоат билан ижод қилаётган мунаққид-адибларимиздан бири. "Шарқ" НМАК Бош таҳририятида чоп этилган икки жилдлик сайланма китобларига киритилган насрий назмлар — мансуралар, мумтоз адабиёт, мумтоз сиймолар, бадиалар, миллатнинг шаклланиши, миллий онгнинг уйғониши ва ўзлигини таниши жараёнига доир тадқиқот-эсселар, илмий-бадиий ўйларнинг ҳар бири алоҳида бадиий асар каби равон ўқилади ва уқилади. Уларни мутолаа қилар экансиз, муаллиф гоҳ адиб, гоҳ куюнчак мунаққид, гоҳ эса одам ва оламни идрок этишга уринаётган файласуф бўлиб, сизни дунё маънавий кенгликларида, жамиятда, адабий майдонда кечаётган жараёнлар хусусидаги баҳсга чорлайди, бу баҳсдан четда қолмаслик зарурлигини уқдиради.

"Мангу латофат" китобидан ўрин олган Беҳбудий, Фитрат, Усмон Носир, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Шайхзода, Зулфия, Асқад Мухтор, Саид Аҳмад, Озод Шарафиддинов, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов ва кўплаб бошқаларнинг ҳаёти, ижодий фаолияти хусусидаги туркум эсселарда муаллиф ижодкор-олим тадқиқотчи сифатида жуда кўп ва хўб ёзилган мавзуларда ҳам янги гап, янги фикр айта олганлиги билан ажралиб туради.

Маросимда сўзга чиққан Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Эркин Воҳидов, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов, адабиётшунос олимлар Умарали Норматов, Муҳаббат Шарафиддинова, Абдуқаҳҳор Иброҳимов, адиб Хуршид Дўстмуҳаммад, муҳаррирлар Ойдин Ҳожиева, Азим Суюн, Ашурали Жўраев, Аҳмаджон Мелибоев ва бошқалар бугун китобхонларга тақдим этилаётган китоблар, шоир, ёзувчи ва адабиётшунос олимларимизнинг шу каби мукаммал асарлари янги авлод маънавиятининг камол топишига хизмат қилишини таъкидладилар. Зеро, китобхонлик ҳамма замонларда ҳам инсонни маънавий таназзулдан асрагувчи нажот чироғи бўлиб келган.

Очиқ мулоқот, савол-жавоб ва баҳс-мунозара шаклида ўтган бу тадбирда муаллиф ижодининг кўплаб мухлислари, талабалар, адабиёт ихлосмандлари ҳам фаол иштирок этишди.

Ўз ахборотимиз

ЯНГИ ЛУҒАТ

Доимий ҳамроҳ

Луғат илмий лингвистик адабиётлар ичида тилларaро муносабатни таъминлаш, тилнинг грамматик қурилишини тадқиқ қилиш, тил меъёрларини белгилаш, жамият аъзоларининг миллий тафаккури, нутқ бойлигини ўстириш, ижтимоий-сиёсий онгни шакллантиришдаги бебаҳо хизмати билан ажралиб туради. XX аср бошларига келиб луғатлар таълим самарадорлигини оширишнинг муҳим омили эканлиги эътироф этилиб, тилшуносликда лексикографиянинг янги лингводидактик йўналишдаги ўқув луғатчилиги пайдо бўлди. Жаҳоннинг кўпгина давлатларида мактаблар учун махсус луғатлар яратилди.

Эрамиздан аввалги III-II минг йилликларда қадимги Римда антик намуналари яратилган ўқув луғатлари XX аср бошларидан Франция, Англия, Россия ва бошқа Европа мамлакатларида такомиллашган кўринишда ёйила бошлади.

Мустақиллик йилларидан таълимда турли замонавий технологияларнинг жорий этилиши, хусусан, она тили таълимига қўйилган янги талаблар ўзбек тилшунослигида ҳам ўқув луғатчилигини шакллантириш эҳтиёжини юзага келтирди. Бу ўзбек лексикографияси фани олдига ўқув луғатларини яратиш тамойилларини ишлаб чиқиш, ўзбек ўқув луғатчилиги асосларини яратишни тақозо этмоқда.

Қарши давлат университетининг бир гуруҳ олимлари томонидан ана шу эҳтиёждан келиб чиқилган ҳолда ҳозирга қадар йигирмага яқин мавзу бўйича ўқув луғатларининг илк намуналари яратилди. Яқинда шу туркумдаги луғатларнинг яна бири босмадан чиқди. Б.Менглиев, Б.Баҳриддинова, Ў.Холиёров, М.Зарипова, М.Хушвақтовлар муаллифлигида "Янги аср авлоди" нашриётидан ўн босма табоқ ҳажмида нашр этилган "Ўзбек тилининг сўз ясалиши ўқув луғати" китобхонлар қўлига етиб борди.

Ҳозиргача ўзбек тилида сўз ясалиши борасида қатор тадқиқотлар олиб борилганига қарамай, ўзбек тилининг сўз ясалиши луғати яратилмаган эди.

Грамматик характердаги мазкур ўқув луғати ясама сўзнинг қандай ва нима воситасида юзага келганини билишга ёрдам беради. Луғатда тилимизда мавжуд бўлган ясама сўзлар ясалиш асосига кўра уялаштирилган ҳолда берилган. Масалан, биргина иш сўзидан ўн учта янги сўз ясалгани, бу сўзлардан ҳам яна саккизта янги сўз юзага келгани кўрсатиб берилган.

Луғатнинг яна бир жиҳати шундаки, унда феъллар одатдаги луғатлардан фарқланиб, ҳаракат номи шаклида эмас, туркий тилларнинг миллий табиатидан келиб чиққан ҳолда II шахс бирликдаги буйруқ шаклида берилган.

Нутқимизда кенг қўлланадиган айрим ўзлашма сўзларнинг ҳам ясалиш ҳоллари луғатдан жой олган.

Унда жами 3257та туб сўз (сўз ясалиш уяси) берилган бўлиб, улардан 9443 та содда ва қўшма ясама сўз ҳосил бўлиши кўрсатилган. Луғат ўқув луғати характерида бўлгани сабабли, унда тилимиздаги барча ясама сўзлар эмас, балки асосан ўқувчилар нутқида учрайдиган сўзларнинг ясалиши қамраб олинган.

Толиб ЭРНАЗАРОВ,
филология фанлари доктори

ОЗОДАЛИК ОСТОНАДАН БОШЛАНАДИ

Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигига

Бир неча йиллар муқаддам Латвиянинг Юрмала шаҳарчасига дам олгани борган эдик. Шаҳарнинг беқиёс ям-яшил манзаралари, баркут дарахтлари, гулу гулзорлар, чиннидай ярақлаган кўчаларга қараб ҳавасимиз келган эди. Ўшанда ёш болаларим билан кўчани сайр қилиб кетаётган эдик, бир аёл кетимиздан югуриб келиб, бизни тўхтатди. У "болангиз йўлга ташлаб кетган конфет қоғозини олинг", деди буйруқомуз оҳангда. Эллик қадам ортга юриб мезбоннинг истагини бажардим. Изза бўлиб, ундан узр сўрадим ва хаёлимдан ўз Ватанини қадрламоқ, яхши кўрмоқ, севмоқ ана шундан бошланади, деган фикр ўтди. Бу воқеа менга сабоқ бўлди...

Ҳовлимиз юзини эндигина супуриб бўлувдимки, ўғлимнинг синфдош ўртоқлари кириб келишди. Ўғлим кийиниб чиққунга қадар болалар тоза ерга писта пўчоғини сочиб кетишибди. Хафа бўлдим. Меҳнатимга ачиниб, уларнинг орқасидан чиқдим-да ортга қайтишига ишора қилдим. Зумда етиб келишди. Улардан сочилиб ётган писта пўчоқларини дарҳол териб олишларини талаб қилдим. Ўз қилмишидан уялишди шекилли, бу ўқувчилар хонадонимизга қайтиб қадам қўйишмади. Назаримда улар бу дашномдан тўғри хулоса чиқаришмади.

Биз XXI асрда, фан ва техника тараққиёти даврида яшаяпмиз. Шундай экан, онгимиз ва тушунчамиз, фаҳм-фаросатимиз, маданий тарбиямиз шу даврга мос бўлмоғи керак.

Жаҳон андозаси деган иборани тез-тез ишлатамиз. Бу гап озодаликка ҳам дахлдор деб ўйлайман. Парижнинг гард қўнмаган кўчаларидан, ойнадек товланган йўлларидан юрганингизда дилингиз равшан тортади, оромбахш сабо эсгандек бўлади. Қадим ва кўркам Будапешт кўчаларида ҳали қуёш уйқудан уйғонмаган субҳидамда махсус чиқинди қопларини ортаётган машиналарни кўриб ҳайратга тушганман. Эртакнамо, афсонавий Афинанинг беқиёс озодалиги унинг ҳуснига ҳусн, кўркига янада кўрк қўшиб турибди...

Буларни айтишимдан мақсад покизалик, беғуборлик, тозалик ҳар бир шаҳарнинг, айниқса, пойтахт шаҳарнинг юз-кўзи, ойнаси, дегим келади. Қиёфа нақадар мукаммал бўлса, унинг улуғворлиги ҳам шу қадар юксакдир. Яқинда Наврўз байрами арафасидаги ҳашарлар шарофати билан чор-атрофга оро берилди. Кўриб кўзимиз яшнади, дилимиз қувонди, тоза, беғубор ҳаволардан тўйиб-тўйиб нафас олдик. Қани энди ҳазрат бобомиз айтганларидек, ҳар кунимиз Наврўз бўлса...

Мен Юнусободда яшайман. Ўз номи билан обод бўлмоғи керак жойда бу номни оқлаш лозим. Ҳокимликларнинг ободончилик ташкилотлари томонидан ариқ ва ариқчалар тозалаб турилади, ҳашарлар уюштирилади. Аммо кўп ўтмай яна тўкинди уюмлари, чиқинди халтачалари унда-бунда пайдо бўла бошлайди. Халқимизда "тозалик остонадан бошланади", деган нақл бор. Афсуски, кўп қаватли уйда истиқомат қилувчи айрим кишилар бу қоидани унутиб қўядилар. Юқори қаватдан қуйи қаватга турли чиқиндилар ташлаш ёки йўлакларга кераксиз матоҳларни йиғиб қўйиш ҳолатлари қўнни-қўшни таъбини хира қилади...

Куни-кеча Тошкент шаҳар ҳокимлиги томонидан кўп қаватли уйларда яшовчи фуқароларга тарқатилган огоҳлантириш хатида миллий қадриятларимиз ва анъаналаримизга зид равишда айрим шахсларнинг тозалик ва санитария қоидаларига риоя қилмаслиги пойтахтимиз чиройига таъсир кўрсатаётгани хусусида гап боради. Жонажон ва севимли Тошкентимиз юбилейи олдидан бу муаммонинг кўтарилиши айни муддао бўлди. Пойтахт ҳар қачонгидан ҳам гўзаллашиб, замонавий кўркам биноларининг ҳуснига юз ҳусн қўшиб бораётганда унинг нурли қиёфасига гард қўндириш одобдан эмас. Шу боис озодалик учун кураш ҳар куни ҳар соат олиб борилиши, қалб амрига айланиши керак, деб ўйлайман.

"Қуш уясида кўрганини қилади", дейди халқимиз. Тозалик учун оммавий ҳаракатни даставвал ҳар бир хонадоннинг оила бошлиқлари ўзларидан бошлаши керак. Яъни улар ўз фарзандларига ўргатсалар, шу руҳда тарбияласалар, чиқинди, тўкиндиларни дуч келган жойга ташлаб кетмасликни назорат остига олсалар, олам гулистон. Бундай тарбия боғча, мактаб, ўқув даргоҳларида давом эттирилса нур устига нур. Менимча, бунинг учун шаҳарни озода тутиш, унинг кўчалари ва ҳовлиларини озода сақлаш дастурини ишлаб чиқиш ва уни ҳаётга тадбиқ этмоқ лозим. Бундан ташқари, шоҳ кўча ҳамда йўлларда тахминан ҳар юз қадамда тўкинди солинадиган идишларни кўпайтириш зарур.

Хуллас, бош шаҳримиз қиёфасини унинг оламга машҳур номига муносиб ҳолда сақлаш ва кўз қорачиғидек асраш ҳар бир фуқаронинг ҳам қарзи, ҳам фарзидир. Токи, пойтахт остонасига қадам қўйган меҳмонлар унинг чиройига умрбод мафтун бўлиб қолсинлар.

Гулчеҳра ЖЎРАЕВА

ЯНА БИР ҚУЛАЙЛИК

Пойтахтимизнинг 2200 йиллик юбилейи арафасида Бектемир туманининг "Маърифат", "Абай" маҳаллалари аҳолиси яна бир қулайликка эга бўлдилар.

Илгари бу ҳудудларга 5-автокорхонага қарашли 54-йўналиш автобуси қатнар эди. Бу автобусларнинг қатнови талабга жавоб бермас, йўловчилар соатлаб кутиб кўп вақтларини беҳуда сарфларди. Кейинчалик 116-йўналиш очилди, "Қўйлиқ — Абай" йўналиши бўйича ҳам "Дамас"лар қатнови йўлга қўйилди. Бироқ бу билан маҳаллалар аҳолисига транспорт хизмати яхшиланмади.

Ниҳоят шаҳардаги 2-автокорхона маъмурияти бу йўналишга бирйўла олтита янги "ISUZU" русумли автобус ажратди. Ҳозирда йўналишдаги автобуслар эрталаб соат 5.00 дан кечки 22.00 гача изчил қатновни амалга оширмоқда.

Албатта, бу каби амалга оширилаётган хайрли ишларнинг самараси узоқ куттирмайди. Чунончи, бозор иқтисодиёти шароитида ўзининг сифатли хизматини таклиф этиб, аҳоли ишончини қозонган корхона бинойигина даромад олиши тайин. Буни 2-автокорхона ходимлари ўз фаолияти билан исботлашмоқда. Айни пайтда улар аҳолига хизмат кўрсатишни аъло даражада уддаламоқда. Бундан аҳоли ҳам хурсанд, автокорхона ҳам фойда кўрмоқда. Энг муҳими, давлат бюджетига тушадиган даромад миқдори ҳам ортмоқда. Демак, бу ишдан жамият манфаатдор. Шундай экан, одамларнинг узоғини яқин қилаётган 2-автокорхонанинг азамат ҳайдовчиларининг ғайратли саъй-ҳаракатларини азим пойтахтимизнинг 2200 йиллик тўйига муносиб туҳфа, деса арзийди.

Лазизбек ВОҲИДОВ
ТДИУ талабаси

"ҲУҚУҚ ВА БУРЧ" 2008, 4-сон

Журналларни варақлаганда...

Маълумки, шу йилнинг 27-28 март кунлари Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг ўн учинчи ялпи мажлиси бўлиб ўтди. Журналнинг ушбу сони ана шу мажлис тўғрисидаги ахборот билан очилади.

Миллий давлатчилигимиз тарихида соҳибқирон Амир Темур ўрни ва хизматлари оламшумул аҳамиятга эга. Соҳибқирон бобомиз таваллудининг 672 йиллиги муносабати билан журналда ҳуқуқшунос, тарихчи олимлар ва тадқиқотчилардан М.Аҳмедованинг "Буюк сиёсатчи. Амир Темур давлатида бошқарув тизими", З.Хидировнинг "Насаб ва шараф", К.Синдаровнинг "Амир Темур давлатида тадбиркорлик ривожи", Ш.Ўлжаеванинг "Куч — адолатда" мақолалари эълон қилинган. Юридик фанлари доктори Ҳ.Бобоев нашрга тайёрлаган "Темур ёрлиғи"ни ўқиб, муштарийлар улуғ Амир Темур Кўрагоннинг "омад ёр фарзандлар ва толеъ ёвар набираларга тузук-йўл"идан хабардор бўлишади. Ф.Муҳиддинованинг "Ахлоқийлик таълимоти" мақоласида Хожа Самандар Термизийнинг "Дастур ул-мулук" асаридаги сиёсий-ҳуқуқий, ахлоқий қарашлар ҳақида сўз юритилади.

Шунингдек, журналнинг мазкур сонида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясида раҳбар кадрлар захирасини яратиш бўйича амалга оширилаётган ишлар ҳақида академия ректори, фалсафа фанлари доктори Қиёмиддин Назаров билан суҳбат эълон қилинган. Бундан ташқари, ёшларни умуминсоний ва миллий қадриятлар руҳида тарбиялаш, ҳадя шартномасини тузиш тартиби ва оқибатлари, ижарачи ва ижара берувчи ўртасидаги ҳуқуқий муносабатлар, экстремизм ва фундаментализмга қарши курашнинг халқаро ҳуқуқий асослари, вояга етмаганлар ва ёшлар ҳуқуқлари ва бошқа фуқаролик ҳуқуқига, экологияга оид долзарб мавзулардаги тадқиқотлар, янги юридик адабиётларга тақризлар берилган.

"Ҳуқуқ ва бурч" журнали ушбу сони мундарижасини бойитган материаллардан яна бири филология фанлари доктори Баҳодир Каримовнинг "Ҳақиқат очиб сўзлашдадир" сарлавҳали мақоласидир. Муаллиф улуғ адиб сиймосига бир назар соларкан, "Адолат, ҳақиқат ва жасорат тушунчалари Абдулла Қодирийнинг шахсий ҳаёти ва ижодий биографиясида ўзаро уйғунлашиб, юксак маънавий мақомга кўтарилгани" ҳақида сўз юритади. Исматулла Мамановнинг "Ёвузлик" сарлавҳали суд очеркининг давоми ҳам журналхонлар томонидан қизиқиш билан ўқилиши шубҳасиз.

"Ҳуқуқ ва бурч" журналида рус тилида эълон қилинган мақолалар ҳам нашрнинг умумий мазмун-мундарижасига уйғун. Ушбу сонда сиз Жанубий Африка Республикасида ҳуқуқий тизим, хорижликларнинг мерос ҳуқуқи, аёллар жиноятчилиги, хўжалик субъектларида муносабатларни тортибга солиш сингари мавзулардаги мақолалар билан танишасиз.

Юқоридаги мухтасар шарҳдан ҳам аён бўлиб турибдики, йўналишига кўра ижтимоий-ҳуқуқий нашр бўлишига қарамай, "Ҳуқуқ ва бурч" журнали қамрови кенглиги, мавзулари ранг-баранглиги ва албатта, замонавий дизайни билан энг ўқишли нашрларимиздан бирига айланиб бораётир.

Бу дунёда дийдор қолади

Истам ИБРОҲИМОВ

* * *

Боғларни соғинган баҳорларим бор,
Бордир ялпизларим — уйғоқ ҳисларим.
Кенгга кенг дунё бу, торга эса тор,
Қорлар кўмолмади, қаранг, изларим.

Майса кўксидаги шабнамдай ҳиссиз
Ўкинчлар тўкилди, дилда йўқ ғубор.
Шафтоли гулидай гўзал ва нафис
Дийдорга ошиққан соғинчларим бор.

Боғларни соғинган баҳорларим бор...

МИНГ ЙИЛЛИК САВОЛ

Ҳар гиёҳнинг бордир заволи,
Ҳар ёқага чанг солар фироқ.
Ўзидан-да оғир саволи:
"Ўчмасмикан мен ёққан чироқ?"

Чол безовта, япроқдек ожиз
Умр отлиқ дарахт шохида.
Рози кетди, ўғли чўкиб тиз,
"Мана, мен бор" деган чоғида.

Кўҳна дунё, дунёнг кўҳнадир,
Сенда чархнинг аччиқ сабоғи.
Бичган тўнин тутаркан тақдир,
Битта уйнинг йўқдир адоғи:

Ёниб адо бўлган каби шам,
Поёнига етганда йўлим,
"Чироғимни ким ёқар" десам,
"Мана, мен бор" дермикан ўғлим...

ҲИКМАТ

Отга минсанг, минор томон ўт,
Минг йилдирки, тайин сабоғи.
Отдан тушмоқ осон, эгардан
Қийин экан каснинг тушмоғи.

Отга минсанг, минорага боқ,
Собит турар, пинак бузмайди.
Боши кўкка етгандир, бироқ
Оёғини ердан узмайди.

* * *

Бу тун сирли, хаёлий бу тун,
Борлиқ сархуш жийда бўйидан.
Армон билан чиқиб кетар у
Куйлаётган боғлар қўйнидан.

Мендан қолар афсункор бир ун
Майсаларнинг намхуш ёдида.
Сочларингиз бунчалар узун
Шундай қисқа туннинг олдида...

* * *

Қушдек енгил кунлар бошланди,
Юрак учмоқ учун чоғланар.
Бу дунёнинг яримта кўнгли
Кўклам сочларига боғланар.

Ғафлат босган кунлар ўтмишдир,
Борлиқ ўзлигини танийди.
Дунё бағри тўлиб қолган дам,
Қошимга бир келсанг, қанийди...

* * *

Бу дунёдан дийдор қолади,
Қолар эзгу ҳисга чанқоқ руҳ.
Оёғини тортмай кўнгилдан
Кўклам ҳар гал кўтаради туғ.

Дунё пешвоз чиқар гиёҳга,
Борлиқ гулдан нусха олади.
Шивирлайди майсалар шунда:
Бу дунёдан дийдор қолади.

Ойнинг қучоғидан томчилар юлдуз

* * *

Намчил вужудимда томчилар шабнам,
Сершовқин далада чирмашар хаёл.
Навниҳол дардлашар, куртак ёзар ишқ,
Чегара билмайди қушлар ноласи.
Томирлар тўқнашар бир-бировига,
Меҳмонга кетади гулларнинг ҳиди.
Капалак қўнмайди дил сўровига,
Тоғнинг этагида яйрайди булоқ.
Майсанинг шивирин пайқайди одам,
Димоқни қитиқлар сарин шабада.
Баҳорни минг бора кўрган бўлса ҳам,
Яна бир кўрмоққа интиқдир тупроқ.

* * *

Куй тинади юракни ютиб,
Ёмғир ҳиди тор кўчаларда.
Икки юрак бир-бирин кутиб,
Дардлашади зор кечаларда.

Куй тинади, шитирлайди жон,
Шамчироққа парвона оҳанг.
Хаёлингни қувиб етар куй,
Яна ғамгин ота бошлар тонг.

Куй тинади... Асрий сукунат.

СУКУНАТ

Хаёл имиллайди,
Қоғозларнинг нафаси чиқмас.
Тикиб қўяр оғзини эшик.
Терлаб кетар деворлар,
Қулоғига бармоғин тиқиб.

Хаёл имиллайди.
Пашша қанотларин юлиб ташлайди,
Дераза кўзини юмади аста.
Балиқларин йиғиштирар ўргимчак,
Уйқуга кетади қумурсқа.

Хаёл имиллайди.
Жимгина ўлтирар кўрпача,
Шамол лабларини ёғлайди.
Сичқонлар мум солар оғзига,
Дарахт сочларини боғлайди.

Хаёл имиллайди.

* * *

Бедор тун узаяр дилхуноб хаёл,

Очилбек ҲАЗРАТОВ

Ойнигоҳ тафтида музлайди ҳаво.
Ҳурниҳол энтикар тўшакда беҳол,
Сачраган толедан излайди даво,
Юракдан юраккуш ясаймиз.

Сукунат қучоғи маҳф этар тунни,
Оҳиста қулайсан жимлик қаърига.
Ифорли орзулар тиқилар бесас
Дил соқов кимсанинг қаҳрига.
Ташвишдан зорланиб ухлаймиз.

Ютоқиб тун яна этади таъқиб,
Ҳасратлашиб ётар бечора тақдир.
Тугаб бораверар кечанинг қадри,
Ойнинг қучоғидан томчилар юлдуз.
Яна оқшом билан қоламиз бирга!

* * *

Парча дунё, инграниди ой,
Кўнгил ошиқ яралган туни,
Қайғу кетар қалбимга сингиб,
Мен ўзимга сотилган куним.

Хаёл эркин, ҳилол туйғулар,
Бош кўтарар юракда санчиқ.
Айриликнинг қўлидан тутиб
Ўксинади, йиғлайди аччиқ.

Ва тунларда ойдинлашади,
Йўқлаб келар эди барчаси.
Тақдиримдан узоқлашади,
Хаёлимнинг дардсиз парчаси.

Ғазетхон илҳоми

ЮРТИМ БАҲОРИ

Қишнинг дами қайтди, бўрони тинди,
Тоғларда бойчечак, лолалар унди,
Юртим ям-яшил либос кийинди,
Бу галги баҳорнинг завқи ўзгача.

Гулдан-гулга қўнар ари бол йиғиб,
Мажнунтоллар гуллар шохларин эгиб,
Меҳнаткаш чумоли елар-югуриб,
Бу галги баҳорнинг завқи ўзгача.

Ҳар баҳор яралар ажиб бир бўстон,
Ҳар они, ҳар куни ўзи бир достон,
Борлиқ гўзалликка безанди чунон,
Баҳорим, келишинг жуда ўзгача.

Шоира САНЪАТОВА

Навбаҳор

СУРАТДА: (Марғилон) Пирсиддиқ мажмуаси кўриниши.

Бўзсув деса, юнусободликларнинг чеҳрасига табассум югуради. Негаки, бу яшил анҳор баҳордан то қора кузгача шаҳарликларга роҳат-фароғат ато этадиган гўзал маскан. Осмон лов-лов ёниб турган ёз чилласида-ку, Бўзсув бўйлари чинакам жаннатга айланади. Ёшу қари бирдек серсоя дарахтлар тагида чўзилиб ҳордиқ чиқаради, анҳорнинг нилий тиниқ суви баданларни эркалаб, умрингизга умр қўшади.

Бўзсув атрофидаги ерлар илгари жамоа хўжаликларига қарашли эди. Замон ўзгариб бу мавзе шаҳарга қўшилиб кетди. Худди шуни кутиб тургандек, шаҳар катталари Бўзсув соҳилини томорқа қилиб сотабошлади. Шаҳар биқинидаги бунақа оромижон гўшани ким олади, аввало чўнтагида ортиқча муллажиринги бор олади. Бўзсувнинг серҳосил, хушманзара майдонлари шаҳар сармоядорлари қўлида хомталаш бўла бошлади.

Тошкентнинг олмос камари деб аталмиш ана шу Бўзсув бўйида эллик ёшларни қоралаган Эшқобил деган бир йигит ҳам яшарди. Унинг отасидан қолган ўн икки сотихча ери бор эди. Бунинг устига Эшқобилнинг бир хотини, асранди ўғли, тўрт қўйи, олти товуғи, битта эшак араваси ҳам бўлиб, шулар билан тирик эди. Илгари колхозда кетмончи эди, колхоз тугаб кетгач, эшак аравасини елдириб, рўзғорини тебратиб юраверди. Ёзда қўйларига чўп-хашак ғамлайди, анҳор лабидаги қамишларни ўради, кўча-куйда ётган шишаларни териб топширади. Ариқ бўйидаги қуриган дов-дарахтларни кесиб, қишлик ўтин қилади. Жилла қуриса, Юнусобод бозоридан бировларнинг юкини ташиб бериб, беш-ўн танга ишлайди. Ишқилиб, қора қозон бир маҳал қайнаб, хотин пошшонинг жағи очилмай турса бас.

Ана шундай дорилoмон замонда денг, маҳалласига кўз тегди. Беш-олти киши ҳовлисини сотиб, кўчадиган бўлиб қолибди. Қирқ йиллик қадрдонлари нега тўсатдан тарки ватан қилди экан, деб ўйланди Эшқолиб ва қўшниларидан гап олиб кўрди.

— Э, қайда юрибсан, дунёбехабар? — деди улар, — маҳалламизга тўрт бошли аждаҳо бостириб келяпти экан. Пулнинг сассиғига чидамай кекириб ётган корчалонлар биз томонларга кўз олайтириб қолибди. Беш-олти ҳовлини бараварига сотиб олармиш улар. Савдолашиб ўтирмай, оғзингдан чиққанини берармиш. Ана, Ашир чўтир бобосидан қолган чалдеворини эллик мингга сотибди!

— Эллик мингга-я? — ишонмади Эшқобил, — чалдеворни эллик мингга олиб нима қилар экан у бойвочча?

— Трактор солиб, уй-пуйи билан текислаб ташлар экан.

— Кейин турп экар эканми?

— Э, кўса тегирмончининг анқов ўғли! Беш-олти ҳовлини текислаб, ўрнига уч қаватли шоҳона қаср солар эмиш. Уқдингми, ўқимаган?

Эшқобил бошини қашлаб туриб қолди.

Эртасига тағин аравасини ҳайдаб жўнади. Буғдой ўрими авжида эди, қўйига беш-ўн қоп сомон топиш илинжида Қоплонбек тарафга қараб кетди. Оқшом қайтди. Қараса, унинг атрофига ҳам ёғоч қозиқлар қоқилибди. Бир тарафи юз қадамча келади, бир томони сувга туташ, ёнбоши шундоққина Эшқобилнинг молхонасига тақалган эди.

Уч-тўрт кундан кейин Эшқобилнинг ён-верини трамвай вагонидай узун машиналар, тракторлар босиб кетди. Бирови ер ковлайди, вагон-машина қум, шағал ташийди. Тумшуғи мирзатеракка етадиган кранлар лапанглатиб, қуйма томларни тахлайди денг. Бутун маҳалла кўчиб чиқди. Айниқса болаларга худо берди. Улар узунчоқ, тор хандақларда чопиб бекинмачоқ ўйнайди, машиналарнинг думига осилиб катта йўлгача бориб келишади. Эшқобил эса, тирикчилиги билан овора. Аравасини ғилдиратиб саҳар кетади, кеч қайтади. Бир коса ёвғон ошини ичадию тўшакка киради.

Бу орада ён-веридаги қўшниларидан яна беш-олтитаси кўч-кўронини ортиб қайгадир кўчиб кетди. Эшқобилнинг атрофи тобора сийраклашиб борарди. "Миллионерлар бир куни менинг уйимга ҳам чанг солса-я? — дея хавотирга тушади баъзан, — йўқ, ўлсам ҳам бу ердан кетмайман. Отам насиҳат қилган, ер сотган эр бўлмайди, деганлар. Шу ҳовлида туғилдим, худо хоҳласа, ўлигим ҳам шу ердан чиқади".

Эшқобил гоҳо шунақа хаёл суриб қўярди. Янги қўшнисининг ваҳимали иморати эса, аста-секин пойдевордан кўтарилиб борарди. Бир куни Эшқобил эшагининг мўйинчасини ямаб ўтирган эди, салом бериб эшикдан бир йигит кирди. Эшқобил унга стул қўйди. Дуо қилди. Йигит қўл қовуштириб ҳол-аҳвол сўради. У ўттизларга борган, чиройли кийинган, сочлари ҳам бир текис, чувак юзликкина, истараси иссиқ йигит экан. У жилмайиб тилга кирди:

— Мен янги қўшнингиз бўламан, амаки, — деди тавозе билан, — исмим Аслиддин. Оғайнилар, ке, Бўзсув бўйига чиқайлик, деганди, кўнглим кетиб, шу ердан озгина ер олдим. Худо хоҳласа, сиз билан ён қўшни — жон қўшни бўламиз, деган умиддаман, амаки.

— Бахай, бахай, — дея бош силкиди Эшқобил. Аслиддин бир нафас сукут сақлаб, худди узр айтаётгандек деди:

— Кўнглингизга келмасину, амаки, мабодо ҳовлини сотмоқчи бўлсангиз, бегона қилманг. Ўзим оламан. Мен савдолашмайман. Айтган пулингизни бераман, майлими, амаки?

— Майли, — деб бош ирғади Эшқобил, — лекин уй-жойни сотиш ниятим йўқ. Отамиз ўтган ер, ўзим ҳам шу ерда туғилиб ўсдим, бор-йўғи учгина жонмиз, шу ҳовлига сиғиб турибмиз, ука.

— Хафа бўлмайсиз, амаки, айтдим-қуйдим-да. Мабодо бир куни кўчадиган бўлсангиз, бехабар қолмайлик, дедим-да, амакижон. Ахир гилам сотсанг, қўшнингга сот, бир четида ўтирасан, деган гап бор.

Бу боланинг одоби, бурнини кўтармай мулойимлик билан гапиргани Эшқобилнинг кўнглига ўтиришди.

Аслиддин бир пиёлагина чой ичди, каттагина халта кўтариб кирган экан, қўярда-қўймай ташлаб чиқиб кетди.

Аслиддиннинг гапини ошхонага кириб-чиқиб юриб, хотини Мадина ҳам эшитиб қолган экан, йўрғалаб эрининг ёнига келди.

— Хўп, демадингизми, хўжайин? Ана, Жобир қассоб сотди ҳовлисини. Бир қоп пул берибди. Дендропаркдан қўшқаватли уй солаётган эмиш. Шу отам замонидан қолган эски чопонни бошингизга урасизми? Сотсангиз, биз ҳам шаҳарлик бўлардик, ўғлингизни институтларда ўқитардингиз, эскироқ бўлсаям битта машина минардингиз...

— Валдирама, товуқмия, — деди Эшқобил, — бунақаларнинг тили бошқа, дили бошқа бўлади. Шоҳона уйлик бўламан, деб бир куни мана шу ғариб ҳовлидан ҳам айрилиб қолишинг ҳеч гап эмас. Отамдан қолган уй, ҳеч ким мени бу уйдан ҳайдаб чиқаролмайди. Машина дейсан, ана — икки ғилдиракли машина, бензин емайди, матори бузилмайди, бир боғлам хашак билан Ҳиротга олиб бориб келади. Шу кунингга шукур қилиб, тинчгина ўтир.

Хотин афтини буриб жўнади. Эшқобил тағин ўз ташвишлари билан андармон бўлиб кетди. Бу орада Аслиддиннинг иморати тобора осмонга қараб ўрлаб борарди. Бир-икки ой ичида тўрт бурчаги тўрт қуббали ҳайбатли иморатнинг маҳобатли сояси ёнидаги уйларни тўсиб қўйди. Наврўз байрамига бориб эса, қасрнинг биринчи қавати ёпилди.

Иморатнинг биринчи қавати ёпилдию қурувчи йигитларнинг жони кириб қолди. Энди улар овқатларини ҳам томда ейди, ётоқлари ҳам томбоши. Кечаси аллавақтгача варанглатиб радио қўйишади, чет элнинг ажи-бужи оҳангларини етти маҳаллага таратиб, бировни ухлатмайди. Айниқса, Эшқобилга қийин бўлди. Аслиддиннинг уйи ҳозирча бир қават бўлгани билан баландлиги етти-саккиз метрча келар, Эшқобилнинг ота макони унинг қаршисида худди кичкинагина қазноқдек афтодаҳол эди. Аслиддиннинг томидан туф деган тупук ҳам тўғри келиб Эшқобилнинг ҳовлисига тушаверарди. Эшқобил ғалати аҳволда қолди. Ҳовлида ўтириб на чой ичиб бўлади, на овқатланиб. Ҳатто хотинга сал товушингни кўтариб гапирсанг ҳам, тепада турган йигитлар дашном беради: "Ҳай, ҳай, Қобил ака, янгамизни хафа қилманг!" Ҳожатга кириб чиқсанг, қўлингизни ювмайсизми, амаки, деб кулишади. Олди — ёз, дегандек, ҳовлида, чорпоя сўрида ётганга не етсин! Аммо, ҳалиги том бошидаги шумтакалар дастидан Эшқобил ўз ҳовлисида эмин-эркин ётолмай қолди. Хотини сўрига жой солиб берса, томдагилар "Ие, амаки, бир ўзингиз ётгани қўрқмайсизми?" дея учириқ қилади. Не қилсин, энди у касофатларни деб ёзнинг иссиғида уйда ухласинми?

Эшқобил бир куни аламини ичига ютиб, маҳалла оқсоқолининг олдига борди. Дардини тўкиб солди.

— Ҳовлига сиғмай қолдик, Турғунбой ака, — деди ёзғириб, — кечаю кундуз тепангдан биров қараб турса, худди... яланғоч юрган одамдай уялар экансан.

— Жазо керак сенга! — деди оқсоқол жеркиб, — ҳув ўшанда сотиб кетганингда бу хўрликлар йўқ эди.

— Нега ўзингиз сотмай, менга сот, дейсиз?

— Аввало, менинг тепамга келиб, бир бойвачча уй солаётгани йўқ. Солдирмайман ҳам. Ҳозирча қўлим узун. Қолаверса, мен маҳалла оқсоқолиман, халқ сайлаб қўйибди.

— Унда мен нима қилай, маҳалла улуғисиз, бир йўл кўрсатинг, ака.

— Яқинда Аслиддинни кўрувдим. Шаҳарда. Ҳалиям бўлса, Эшқобил акадан ўтининг. Ерини менга берсин, дейди. Хоҳласа қишлоқдан, хоҳласа шаҳардан чиройли иморат солиб берай, тагига машина миндирай, деди. Қайсарлик қилмай, хўп де, Эш. Оқпошшо замонидан қолган бу уйни бошингга урасанми? Бир одам ма, деб турганда, қўшқўллаб олмайсанми, нодон?

— Мен сиздан жўяли гап эшитгани чиқувдим, — деди ўксиниб Эшқобил, — сиз ҳам мени ватандан жудо қилмоқчи бўлаяпсиз. Қуллуқ сизга.

— Ҳали пушаймон бўласан, бола! — деди оқсоқол, — унда кеч бўлади.

— Кўрамиз. Агар Худонинг борлиги рост бўлса, бизга ўхшаган бандаларини йиғлатиб қўймас.

Ёзнинг адоғига бориб, иккинчи қават ҳам битди. Учинчи қават очиқ айвон шаклида бўлар эмиш. Бир сафар қурувчи йигитлар Эшқобилни судрагудек қилиб, тепага олиб чиқишди. Учинчи қаватдан бутун қишлоқ, ҳатто Оқтепаю Отчопар томонлар кафтдагидек кўринар экан. Узунасига қирқ, кўндалангига йигирма қадам келадиган очиқ айвонда ҳаммом, иккита ҳовуз, теннисхона, арғимчоқ учадиган майдонча қурилар эмиш. Эшқобил тепадан туриб, ҳовлисига назар солди. Пастаккина ошхонаси, неча йил сувоқ кўрмаган кичкина уйчалари, товуқ каталаги, сомонхонаси, шотиси осмонга кўтарилиб ётган аравачаси... бари кўзига суйкумли, азиз кўриниб кетди. Юраги ҳапқирди, кўзларини ёш босди: "Мозорнинг лаҳадидек бўлса-да, ҳар кимни ўз ватанидан айирмасин худойим", деди ичида, яратганга тавалло қилиб, ерга тушди. Ҳовлисига кириб, нураган деворларни сийпалаб, кўзига суртди, йиғлади.

Яна аравасини елдириб, насибасини териб еб юраверди. Ёз ўтиб борарди. Бир куни Эшқобил кимнингдир қўйини Шўробозорга элтиб бердию, изига қайтди. Адашмаса, якшанба эди чоғи. Йўқ, чоршанба экан, чунки Шўрода молбозор чоршанбада қизийди. Хуллас, эшагини нуқиб, сув ёқалаб маҳалласига бурилди. Қараса — базм авжида. Анҳор лабида бир туп азамат қайрағоч бор эди. Ана шу қайрағоч тагига оловдай қип-қизил гиламлар ёзилган, шойи кўрпачалар тўшалган. Пар ёстиқларда беш-олти ориқ-семиз, олакўз, қуралайкўз йигитлар ёнбошлаб ётишибди. Икки югурдак йигит дамба-дам дастурхонга лаган-лаган таом ташийди. Атрофни кўкиш тутун, кабобнинг димоқни қитиқловчи иси тутиб кетган. Қайрағочнинг пастки шохида магнитафон осиғлиқ, ундан одамни ўйлантирадиган қўшиқ таралади:

Арғумоқ остингдадур,
тоғларни кез,
чўлларни кез,
Ногаҳон бу арғумоқ остингда
бўлғай, бўлмағай...

Эшқобил сал четроқда ошпазларга гап уқтираётган Аслиддинни кўрди. У тескари ўгирилиб турар эди, шунинг учун Эшқобил саломлашолмади. Аравасини секин ғилдиратиб, уйига кириб кетди. Ҳадемай базмхона тарафдан Эшқобилникига насиба келди: ўнтача кабоб, икки патир, бир лаганда яхна гўшт, мева-чева. Ўша куни Аслиддин иморатининг учала томи ёпилганини жўраларига ювиб бераётган эди.

Ҳадемай ёлғиз қайрағоч тагидан мастона қийқириқлар янгради. Эшқобилнинг уйи ишратхонага яқин бўлгани учун дастурхон атрофидаги гап-сўзларни у бемалол эшитиб ўтирарди. Айниқса, меҳмонлар орасидан товуши ҳезалакнамо бир йигит кўп вайсади:

— Ҳўв, Аслхўжа! — деди у, — анави қабристоннинг қоровулхонасига ўхшаган хароба нима?

— Уй, — деди Аслиддин, — Эшқобил ака деган кишиники.

— Қачонгача у қора сўгалдай мана бу шоҳқасрнинг тумшуғида туради? Кўчмадими?

— Кўнмади, — деди яна осуда Аслиддин, — ўзим илтимос қилдим, орага одам солиб кўрдим. Ота мулким, сотмайман, ўзим яшайман, дейди.

Меҳмон бола хохолаб кулди:

— Вой, бетамиз-ей! Нима, шу битта ялангоёқ аравакашни кўчиргани пулинг етмаяптими, кучингми? Бериб туришим мумкин оғайни.

— Пулим етади, куч ҳам бор. Лекин... бир бечорани чирқиратиб, туғилиб ўсган еридан жудо қилиш инсофдан бўлармикан, деб ўйлаб қолдим. Қалдирғочнинг уяси бузилса, неча кун чирқиллаб юради, бу ҳам сендек одам боласи.

— Оббо-о! Жа, дейман иймонли, инсофли бўлиб кетибсанми кейинги пайтда? Қайси замонда яшаётганингни биласанми ўзи? Ўриксорга бир бориб кел-чи, сен айтган инсофнинг килоси неча пул экан, биласан...

— Ке, қўй, Ҳошимхон, бошимни қотирма. Ўзи рози бўлмаса, битта кесагига ҳам тегмайман, ҳар қалай мусулмон фарзандимиз...

Ҳошимхон кабоб чайнаб туриб, ишшайди:

— Хоҳласанг, бир кечада кўчириб беришим мумкин. Жазоси бир челак бензин-да. А, лаббай?

— Оғзингдагини ел олсин! Хаёлингга ҳам келтирма! Агар бир гап бўлса, кечирмайман. Мени биласан, а?

— Ҳазил, оғайни, ҳазил! Сенинг бунчалик камбағалпарвар бўлиб кетганингдан бехабар эканман.

— Бўпти, кўп алжирамай, овқатга қаранглар. Кун оғди туриш керак.

Аслиддиннинг гапидан кейин мусиқа ҳам пасайди, қий-чувлар босилай, деди. Бирор соатдан кейин базмхона бўшаб, қайрағоч ости ҳувиллади. "Ҳорманг, ака!" деб Аслиддин ҳам эшикдан бош суқмади, Эшқобил ҳам меҳмонлар тарқамагунча ҳовлидан жилмади. Қоронғи тушгачгина, қайрағоч остини супуриб-сидирди, бир қопга яқин шиша йиғиб олди.

Кеч кузга бориб, Аслиддиннинг кошонаси тамом битди. У олисдан кўзга чалинар, рангпар тўрт минораси, кунгоралари, оппоқ мармардан кийган либоси билан ўзга иморатлардан ажралиб турарди. Кечалари қасрнинг тўрт тарафини ўнлаб чироқлар ёритар, иморат гўё қанот чиқариб осмонга учиб кетаётган кемани эслатарди.

Қишнинг ўрталари эди. Эшқобил аравасини ҳайдаб, Сариоғоч қирларига қараб кетди. Буғдойзорларда бир-икки сиқим анғиз қолган бўлса, сидириб олмоқчи эди. Маърайвериб, қўйларнинг оғзи ёпилмаяпти. Аравасининг чуқурчаси тўлар-тўлмас хазон тўплади. Ҳайт, деб уйига жўнади. Унгача кун кеч бўлди. Сариоғоч ҳам яқин ер эмас, уйига етгунча қоронғу тушди. Кўчасига бурилди. Қараса, осмонда аланга кўринди. Юраги шув этди. Аслиддиннинг томида ётиб юрадиган болалар шўхроқ эди, битта-яримтаси... Эшқобил эшагини ниқтади. Ҳовлисига етди. Не кўз билан кўрсинки, Аслиддиннинг уйи ёнарди! Атроф тўла одам, қий-чув... Ҳадемай, ваҳимали чинқириб, уч-тўртта қизил машина етиб келди. Ўт ўчирувчилар резинка ичакларини судраганча томга ёпишди. Тўрт томондан сув фонтан бўлиб отилди. Ҳадемай ўт ўчирилди. Эшқобил эшак аравасини ҳовлига киритишни ҳам унутиб, анграйиб тураверди.

Оловнинг қизил тили сўниб, атрофни аччиқ тутун қоплай бошлагач, ўт ўчирувчиларнинг бошлиғи — семиз капитан маҳалла оқсоқолини ёнига чақирди.

— Ана энди акт тузамиз. Маҳалла фаоли сифатида сиз ҳам қўл қўйишингиз керак.

Оқсоқол чўчиб, ортига тисарилди:

— Мен нима деб қўл қўяман? Қоровул бўлмасам. Биронта ғаламиснинг ишидир-да бу.

Шу пайт капитаннинг қўлидаги телефон жиринглади.

— Алло, бу мен, Аслиддинман. Ўтни ўчирдингларми?

Бошлиқ ялтоқланди:

— Ҳа, хўжайин, ўчирдик. Уйга анча моддий зарар етибди. Акт ёзаяпмиз, Аслиддинхўжа ака...

— Акт-пакт қилиб ўтирманглар. Олов ўчирилган бўлса, қайтиб кетаверинглар.

— Хўп бўлади, хўжайин, хўп, хўп...

Ўт ўчирувчилар жўнаб кетдилар.

Аслиддин ҳовлисига қайтиб қадам босмади. Ёнган уйнинг ёнига ҳам биров йўламади. Қирмизи мармар қопланган деворлар қоракуюмга ботиб, чала ёнган йўғон тўсинлар тутаб, томнинг тешиклари офтобда ярқираб ётганича қолаверди. Эшқобил эса, ҳамон эски аравасини елдириб, рўзғорини тебратиб юрибди. Ҳар сафар Аслиддиннинг хонавайрон кошонаси ёнидан ўтаётганда куйдирган калладай бўлиб турган баланд гумбазларга мунғайиб боқадию секин уф тортиб қўяди.

ТАВҲИД ПАҲЛАВОНИ

Шоир, адиб, муаррих, маърифатчи ва матбаачи Ризоқулихон Ҳидоят (1800 – 1871) Носириддиншоҳ элчиси сифатида 1851 йилнинг 12 апрелида Теҳрондан йўлга тушиб, ўша йилнинг 7 июнида Хива шаҳрига етиб келади. Муҳаммад Аминхон билан бир неча марта учрашув-музокара ўтказгач, сентябр ойи охирида юртига қайтиб кетади. У Хоразмда турган шу 4 ой ичида машҳур қадамжоларни айримларини ҳам зиёрат қилади. Жумладан, Хивадаги Паҳлавон Маҳмуд мақбараси, Зимихшир қишлоғидаги Маҳмуд Замахшарий, Кўҳна Урганждаги Нажмиддин Кубро, Мажддиддин Бағдодий, Хожа Али Азизон Ромитаний, Фахриддин Абу Абдулло Муҳаммад бин Ҳасан ал-Қаршии ул-Таймий ил-кубро, Фахриддин Розий, Ибн Ҳожиб каби уламо қабрларини бориб кўради. Ризоқулихон ўша йили бу элчилик воқеаларини қаламга олиб, "Сафоратномаи Хоразм"(Хоразмга элчилик китоби) асарини яратган ва унда мазкур олимлар ҳақида ҳам фикр юритган. Асар илк бор 1875 йили француз шарқшуноси ва дипломати Аугуст Шефир (вафоти 1898 йил) томонидан Парижда форс ва француз тилларида чоп этилганди. Ҳидоятнинг ўз юртида эса бу китоб биринчи марта 1987 йили Шефир нашри, иккинчи марта 2007 йили ўша нашр ва "Кохи Гулистон" кутубхонасидаги яна бир бошқа қўлёзма нусха асосида босмадан чиқди. Яқинда ушбу сатрлар муаллифи "Сафоратномаи Хоразм"ни ана шу икки нашрдаги матнлар бўйича форс тилидан ўзбекчага тўла таржима қилиб, кириш сўзи, изоҳлар билан таъминлаган ҳолда, нашрга топширди.

Қуйида асарнинг Паҳлавон Маҳмудга бағишланган қисми газетхонлар диққатига ҳавола этилмоқда.

Исмоил БЕКЖОН,
филология фанлари номзоди

Ризоқулихон ҲИДОЯТ

"САФОРАТНОМАИ ХОРАЗМ"

Хива мозоротлари зикрида

...Бу шаҳарда иккита муҳтарама мақбара бор. Биринчиси Пурёий Вали ўғли Паҳлавон Маҳмуд Хоразмий мақбараси. Ул зот кураш тушиш ва жисмоний қувватда ўз замонаси аҳлининг боши бўлган. Халқ Паҳлавон Маҳмудни вали сифатида билади ва "Ҳазрат Паҳлавон" дейди. Унинг зикри ҳоли ҳақида ҳали ўз ўрнида сўзлаб ўтамиз. Яна бири "Чаҳор шаҳбоз" мақбарасидир. Уни ҳам авлиёлар мозори сифатида ихлос билан зиёрат қиладилар. Кўпинча, Бухоро, Хўқанд ва бошқа вилоятлардан келган мусофир ҳамда Хивақ атрофидаги фақиру-фуқаро шу икки мозорда қўниб ўтади. Иш бошқарувчим билан ошпазимни ўша икки зиёратгоҳга юбориб, уларда барча фуқаро, ғурабо, уламога етадиган қилиб таом бердирдим. Хивақнинг ҳамма ерида бу шилон ошининг зикри дув-дув гап бўлди. Шунингдек, дарвишлар, фақирлар ва тиланчилар келган кунимдан то қайтиб кетгунимга қадар қачон олдимга келсалар пул ва матоҳдан қуруқ қолмадилар. Хивақда хон ҳазратдан бошқани "хон" деб аташ адаб-расмга хилоф бўлса ҳам мени баъзилар "Элчихон" ва айримлар эса, "Элчибек жаноблари" деб аташар эди.

...Жайҳундан бир катта анҳор тортиб келтиришган. Суви ўн икки фарсанг (84 км.— **И.Б.**) йўлни босиб ўтиб, Хивақ дарвозасигача етиб келади. Унда юк ташувчи кичик кеманинг қатнови йўлга қўйилган. Дарёчага ўхшаш бу анҳорнинг номи "Ҳазрат Паҳлавон" деб аталади... Бу мамлакатда Паҳлавон Маҳмуд Хоразмийнинг мозори ҳам жуда машҳур. Гўзал ва муҳташам бу мақбара кошинлар билан безатиб қурилган. Бу табаррук жойда Хива хонларининг қабрлари ҳам бор. Мен ҳам Паҳлавон Маҳмуд зиёратига бориб, мақбарани томоша қилдим. Фақирларга ул-бул нарса улашдим. Халқ Паҳлавон Маҳмуд хотирасини ҳаддан зиёд эъзозлайди. Бул зотга эътиқод ва ихлослари ҳаддан ортиқ даражададир. Камина Хоразмга келишдан илгари Паҳлавон Маҳмуд ҳаёти ва ижодига доир маълумотларни тазкира китобларида кўриб, ёзиб олган эдим. Улардан бир қисмини шу ўринда эътиборингизга ҳавола этмоқчиман.

Қитолий тахаллусли Паҳлавон Маҳмуд Хоразмийнинг – унга Оллоҳнинг раҳмати бўлсин – шарҳи ҳолида

Шарофатли исми Паҳлавон, тахаллуси Қитолий ва Пурёий Вали ўғлидир. Ёшлигида Эрон* ва Турон паҳлавонлари барчаси устидан жисмоний куч-қувват туфайли ғалаба қозониб юрган, кексалигида эса олам соликлари ва тариқат аҳлидан маънавий устунлиги сабабли ҳаммадан олдинга тушиб олган зот бўлган. Ҳикоя қилинишича, унинг маънавият ва тариқат бўйича пешқадамлигига қуйидаги воқеа сабаб бўлган экан:

Бир пайтлар Паҳлавон Маҳмуд Бангола шаҳарларидан бирига борибди ва ул шаҳар подшоҳининг кучда тенги йўқ бир паҳлавони бўлиб, хоразмлик паҳлавон билан кураш тушишга буйруқ олибди. Бангола курашчиси ўзини Паҳлавон Маҳмуд олдида денгиздан бир томчи мисолида кўргач, ташвишга тушибди, аммо беллашувда уни енгиб чиқиш орзусидан воз кечмай, авлиёлар хотираси учун назру ниёз бериш ва улуғлардан дуо олиш пайидан бўлибди. Жумладан, онаси ҳолва пишириб, масжиддаги одамларга улашибди ва улардан ҳиммат мададин тилабди. Иттифоқо, хоразмлик паҳлавон ҳам шу масжидда намоз ўқиб, Оллоҳ ибодати билан машғул экан. Кампир хоразмлик жавонмард паҳлавонни танимай, унинг олдига ҳам битта товоқда ҳолва келтириб қўйибди ва "бу ҳолвадан ол, ўғлимни дуо қил", дея илтимос қилибди. Паҳлавон эса: "Назринг сабаби ва кўнглингдаги ниятингни менга айтчи, шунга яраша дуо қилай", дебди. Кампир ниятини айтибди: — Уйимизда мен билан бирга бир нечта жон бу юртнинг донгдор полвони бўлмиш ўғлим туфайли подшо давлати неъматидан баҳраманд ҳолда ҳаёт кечирмоқдамиз. Хоразмлик паҳлавон эртага ўтказилажак курашда ўғлимни йиқитса, ўша олиб турган ойлик маошимиз қирқилади — нафақамиз узилади.

Паҳлавон Маҳмуднинг кампирга раҳми келибди ва ҳолвадан бир чимдим ушатиб ебди. Сўнг кампирга қараб, ўғли дуоси учун дебди: — Худованд берган назрингни қабул қилсин, орзуингга етказсин!

Кампир товоғини кўтарганча уйи сари йўл олибди. Паҳлавон эса, туни билан ўйлаб, сира ухлай олмабди. Кечаси билан "ёки шу полвонга йиқилиб берайми", деган фикр ила нафсига қарши жиҳод қилиб чиқибди. Аммо "йиқайми ё йиқилайми", деган қарорга келмай туриб, эрта тонг отиб, султон саройига борибдилар. Халойиқ йиғилгач, ул шаҳар паҳлавони ночор хоразмлик паҳлавон билан ёқа ушлашга тушибди. Ҳам қўрқув, ҳам умид билан ҳаракатлар қилибди. Шунда Паҳлавон Маҳмуднинг маънавий кучи нафсоний истаги устидан ғолиб келибди ва атайлаб йиқилишга рози бўлибди. Ўзини кучсиз қилиб кўрсатиб, ён томонига ётиб олибди ва, ниҳоят, ён томонини ҳам бўш қўйганча елкаси билан ерга қулабди. Ўша лаҳзадаёқ лоязолий файзлар дилига эниб кашф ва кўриш, тавҳид аҳлига айланибди.

Ул шаҳардан чиқиб кетгач эса, шогирдлари кўнглида устоз кучига нисбатан ишончсизлик пайдо бўлибди. Паҳлавон Маҳмуд бундан илоҳий файз ила огоҳ бўлиб, уларни дашт бир жой ўртасида отдан туширибди ҳамда устоз зўрлигига инкор кўзи билан қарай бошлаган шогирдлари билан кураш тушиб, барчасининг ҳолини забун айлабди ва жуда осон бир тарзда елкаларини ерга ишқабди. Сўнг дастурхон ёзилиб, Паҳлавон Маҳмуд сўфийлар расмига биноан ғойибдан бир тилак тилабди. Шунда биёбон тарафидан бир кийик югуриб келибди. Шохида тилло танга бор экан. Оху уни саодат оқибатли Паҳлавон Маҳмуд дастурхонига ташлаб, кўздан ғойиб бўлибди. Бу кароматни кўрган шогирдлар устознинг ўзлари кўнгилдагидек ҳам ғойибдан билганини англаб, жуда хижолат тортишибди ва уятда қолишибди.

Паҳлавон қолган умри бўйи тоат-ибодат сажжодасидан бош кўтармай, тасаввуфда олий даражаларга етишибди. Ҳижрий 722(м. 1322 — **И.Б.**) йилнинг бир куниси одамлар саҳар пайти Паҳлавон Маҳмуднинг Хивадаги савмаъсига кириб қарасалар, ул зот топинғувчимизга сажда қилиб турган ҳолатда жисмоний оламни тарк этган ва ушбу рубоийни битиб, ўз жойнамози ёнига қўйиган экан. *Унга Оллоҳнинг раҳмати бўлсин.*

Рубоий:

Имшаб зи сари сидқу сафойи дили ман,
Дар майкада он ҳушрубойи дили ман.
Жоме ба кафам дод ки бистону бинуш!
Гўфтам: нахўрам!
Гўфт: баройи дили ман.

(Мазмуни:
Дилим ҳушининг ўғриси дайр аро бу тун
Садоқат изҳори-ю, дилим сафоси учун
Қадаҳ тутқазиб қўлимга, деди: —
Ол, сипқор!
Дедим: — Ичмам! Деди: —
*Дилим ризоси учун!**)*

Паҳлавон Маҳмуднинг рубоийлари сўз жавҳарлари билан безанган, орифона маънилар билан ясанган, мағзи ширин ва тўқдир. Улардан баъзисини ҳазрати хоқони мағфури мабрур султон Муҳаммадшоҳнинг — *ўтган ерлари мунаввар бўлсин* — муборак номлари билан зийнатланган «Риёз ул-орифин» отлиғ тазкирамда келтирганман. Айримлари эса, кўриб турганингиздек, ушбу мухтасар саҳифа ва рисолада арзингизга ҳавола қилинмоқда.

Паҳлавон Маҳмуд рубоийлари:

Онем ки пил бар натобад лати мо,
Бар чарх зананд навбати давлати мо.
Гар дар сафи мо мурча гирад жой,
Он мурча шер гардад аз шавкати мо.

(Мазмуни:
Зарбимизга дош бера олмас фил жон ичра,
Давлатимиз ноқораси янграр жаҳон ичра.
Чумоли жой олса сафимиздан бир замон,
Қудратимиздан дўнар шерга шу он ичра.)

Яна бир рубоийси:

Гар марди раҳий,
назар ба раҳ бояд дошт,
Худро нигаҳ аз ҳазор чаҳ бояд дошт.
Дар хонайи дўстон
чу гаштий маҳрам,
Дасту дилу дийдаро нигаҳ бояд дошт.

(Мазмуни:
Йўл аҳли эрсанг бўл қадамингдан огоҳ,
Эҳтиётинг қил, бор унда неча минг чоҳ.
Дўстлар уйида бўлибсен энди маҳрам,
Қўлинг тий, дил уз, югуртма кўзинг бегоҳ.)

Яна бир рубоийси:

Бо қуввати пил мур мебояд буд,
Бо мулки ду кавн ур мебояд буд.
Ин турфа нигар ки: "айби ҳар одаме,
Мебояд диду кур мебояд буд".

(Мазмуни:
Филдек кучинг ила ўзни бил сен чумоли,
Икки жаҳон молидан кийимсиз мисоли.
Боқ бу ҳангомага: "кўриб одамлар айбин,
Кўрмасликка етсин кўзингнинг мажоли".)

Ўзбеклар ва дунё

Яна бир рубоийси:

Гар бар сари
нафси худ амирий — мардий,
В-ар ба дигарон
хурда нагирий — мардий.
Мардий набувад фитодаро пой задан,
Гар дасти фитодае бигирий — мардий.

(Мазмуни:
Нафсингга бера олсанг
сен фармон — эрансен,
Ўзгани кам кўрмаганинг
замон — эрансен.
Эранлик иши эрмас
йиқилганни тепмоқ,
Турғизсанг тутиб қўлидан
шу он — эрансен.)

Яна бир рубоийси:

Аз дафтари ишқ роз мехону магу,
Маркаб паййи ин тойифа мерону магу.
Хоҳи ки дилу дин ба саломат бўбарий,
Мебину макун зоҳир ва медону магуй.

(Мазмуни:
Ишқ дафтаридан сир сўзин ўқи,
лек достон этма,
Ишқ аҳли изидан от сур,
ҳой-ҳуйинг осмон этма.
Дилу дининг сақлай десанг
доғу нуқсондан холи,
Қилма кўрганинг аёну,
билганинг баён этма.)

Паҳлавон Маҳмуднинг шайх Маҳмуд Шабустарий "Гулшани роз"идан ўн етти йил олдин шу асар вазнида битган "Канз ул-ҳақойиқ" номли бир китоби бор. Хоразмда бу китобни қанчалик суриштирмайин, бирор киши бундай асарни билиши ва кўргани ҳақида гапириб бера олмади, шаҳарда ундан бирон нусха ҳам топилмади.

Юқорида айтиб ўтганимдек, Паҳлавон Маҳмуднинг мақбараси Хивақда катта бир зиёратгоҳдир.

ИЗОҲЛАР

* Эронда Паҳлавон Маҳмуд хотираси жуда юксак даражада эъзозланади. Мозандарондаги Рашт вилоятида жойлашган Фуман ноҳияси халқи Паҳлавон Маҳмуд шу ерда кўмилган, деган ақидага кўра, унинг қабри сифатида ёғоч ва кумушдан ясалган панжара ичидаги мозорни зиёрат қиладилар. Ҳатто Паҳлавон Маҳмуд авлодларининг 1940-йиллargача яшаганлиги тўғрисидаги шажарани ҳам кўрсатадилар. Кураш мусобақалари Паҳлавон Маҳмуд номи остида ўтказилади. 1969 йили кинорежиссёр Самуэл Хачикян томонидан яратилган ва ундаги бош ролни кураш бўйича жаҳон қаҳрамони Ҳабибулла Ҳабибий ижро этган ҳамда ўзбек томошабинларига ҳам яхши таниш "Бабри Мозандарон" ("Мозандарон йўлбарси") филмининг асосий сюжети Паҳлавон Маҳмуд ҳақидаги ушбу машҳур ҳикоят асосига қурилган.

** Исломдан 200 йилча кейин Араб ўлкаларида пайдо бўлиб, "сўфийлик", "тасаввуф" номи остида барча ислом оламига ёйилган ижтимоий-диний оқим вакиллари бора-бора ўз мукаммал таълимотини яратиб, оқимни "давлат ичидаги давлат ёки салтанат ичидаги салтанат" атаб, таълимот тарғиботи бошида турганларни "шоҳ", эргашувчиларни "гадо" деб атаганлар. Жамиятдаги барча ижтимоий табақаларни шу мамлакат, салтанат фуқаролигига ундаганлар. Бу таълимотнинг асосий принциплари тавҳид — яккахудолик ва унинг ризолигини нафсни тийиш, камтарлик, ожизларга ёрдам бериш каби хислатлар орқали топишдан иборат эди. Инсон учун амалга ошириш унчалик осон бўлмаган бу омилларни рўёбга чиқариш борасидаги кураш мазкур таълимотнинг изчил шиорига айланган. Тасаввуф таълимотини дин ва шариатга яқинлаштириш маъносида унинг олимлари ўз оқими йўли(арабча:*тариқат, сулук;* форсча: *роҳ*)ни худога етишиш, яъни ишқ йўли, деб аташган. Пайғамбар ва бошқа ислом улуғларининг шахсий фазилатларини шунга намуна сифатида улгу — андоза қилиб олишган. Ошиқлар эса нафсини тийган, камтар, ўзгалар дарди билан яшовчи "футувват"(*мард, жавонмард, эр, эран*) аҳлидир. Дастлаб ертўлаларда бошланган йиғинлар кейинчалик хонақоҳларда ўтказилиб, ундаги устоз — муршид, яъни етук сўфийларни шайх(форсча: *пир;* туркий: *ота*) ва шогирда(мурид)лар ўртасидаги муносабатни кўчма маънода исломдан бурунги зардўштийлар таълимотига ҳам кирган қадимий қуёшпарасатлар ойини(илоҳий йўриқ)нинг ибодатларига ташбеҳ қилиб, шу бўйича рамзий атама(истилоҳ)лар яратишган. Бу ва у дунё ҳақида гапирилувчи қуёшпарастлар ойини ибодатлари одатда майкада, дайр(шаробхона)да ўтириб, шароб ичиш асносида муғ-пирлар ўгитларини эшитиш, муғбача(шу ибодат вақти дайрда ўтирганларга шароб ташиб турувчи соқий бола)ларнинг эса пайдарпай жом(пиёла)ларни тўлдириб туриши ва қаттиқ маст бўлиши(шу орқали ҳушсиз ҳолда Яратган жамолига етишиш) орқали амалга ошган. Бу образларнинг барчаси аввал сўфийлар тили рамзи, кейинчалик эса, тасаввуф издошларидан чиққан адабиёт аҳли асарларига кўчди. Паҳлавон Маҳмуд ҳам тасаввуф вакили ўлароқ жисмоний курашда тобланишдан ташқари маънавиятда ҳам устоз — пир вазифасини адо этиб, сўз санъати, аниқроғи, ихчам рубоийлар орқали эзгу фикр-ғояларни тарғиб қилди. Бу ва кейинги рубоийлардаги "дил ҳушини ўғирловчи"(муғбача), мард(эран)лар сафи, ожизларнинг шу сафда қудратли кишига айланиши, ноқора(давлат рамзи), йўл(сўфийлик тариқати) аҳли ва улар юрадиган йўлда эҳтиёт бўлиш, ишқ сири(Оллоҳ назарига тушиш, яъни хос, дўстга айланганлик)ни яшириш, яъни ошиқ Мансури Ҳалложга ўхшаб, уни ошкор этмаслик каби истилоҳ ва даъватлар ўрин олган. Эслатиш лозимки, тасаввуф оқими турли-туман фирқа, шохобчаларни ўз ичига олади. Ўша даврлардан ҳозиргача тасаввуф ҳақида унинг вакиллари ва тадқиқотчилар томонидан минг-минг жилд китоблар битилган. Ҳалигача "сўфи" ёки "тасаввуф" сўзи этимологияси маълум эмас, аммо тасаввуф улуғлари томонидан унга берилган хилма-хил таърифлар кўп.

ЯНГИ АСР АДАБИЁТ ИЛМИ

ЎЗГАРИШЛАР, МУАММОЛАР

1. Мана, XXI асрнинг ҳам 7 йили ўтди. Шу йиллар мобайнида ўзбек танқидчилари ва адабиётшунослари ҳам баҳоли қудрат ижод билан машғул бўлдилар. Бинобарин, сизнингча, янги аср адабиёт илмида қандай ўзгаришлар юз берди?

2. Ўзбек танқидчилиги ва адабиётшунослиги олдида қандай муҳим вазифалар турибди, деб ўйлайсиз?

Ҳасан ҚУДРАТУЛЛАЕВ,
филология фанлари доктори:

Кечагидек ёдимда: ўтган асрнинг 60-йиллари охирида Самарқанддан Ўзбекистон Фанлар академиясининг Тил ва адабиёт институтига илм излаб келган эдик. Ўша пайтда адабиёт илмининг дарғалари, устозлар Иззат Султон, Ғайбулла Саломов, Ҳоди Зариф, Абдуқодир Ҳайитметов, Абдурашид Абдуғафуров (охиратлари обод бўлсин) билан ҳамкорлик қилиш бахтига муяссар бўлгандик. Биз шогирдлар мумтоз адабиётимизнинг йирик алломалари Атойи, Саккокий, Навоий, Бобур, Огаҳий асарларини мутолаа қилар эканмиз, бу китобларнинг кўп жойида уч нуқталарга кўзимиз тушарди.

Банда Иззат Султондан бунинг сабабини сўраганимда, устоз кулимсираб: "Пайти келади, бу нуқталарнинг ўрнига сўз сеҳрининг майсалари, дарахтларида асал мевалари униб чиқади", деган эдилар. Мана, 17 йилга яқин вақтки, миллий истиқлолимиз шарофати боис, устозларимиз орзу қилган сўз сеҳрининг майсалари, ширин мевалардан баҳраманд бўлмоқдамиз.

XXI аср боши мумтоз адабиётимизнинг йирик вакили Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳаёти ва ижодини ўрганишда баракали давр бўлди. 2002 йили йирик бобуршунос олим Саидбек Ҳасанов раҳбарлигида "Бобурнома"нинг Порсо Шамсиев, Содиқ Мирзаев томонидан 1960 йили тайёрланган нашри ҳамда япон олими Эйжи Манонинг бу асарнинг танқидий матни асосида қайта танқидий нашрининг босилиб чиқиши катта ютуқ бўлди. Бу даврда адибларимиз, олимларимиз Х.Султон, П.Қодиров, Ғ.Саломов, И.Ҳаққул, Б.Валихўжаев, Қ.Кенжа, Н.Отажон, А.Иброҳимов ва бошқаларнинг Бобур ижоди ва "Бобурнома"нинг жаҳон узра тарқалиши, турли тилларга таржима қилиниши борасида бирин-кетин адабий, танқидий, адабиётшуносликка оид тадқиқотлари нашр этилди. Улуғ шоир ижодини ўрганиш ва уни оммалаштириш мақсадида олим Зокиржон Машрабов раҳбарлигидаги халқаро илмий экспедиция ўзининг сафарларида Бобур ижоди, таржимаи ҳолига оид қимматли тадқиқотларни қўлга киритиб, Ўзбекистонга олиб келди.

Мумтоз адабиётимиз намуналарининг чет тилларга таржима этилиб, ўша давлатларда чоп қилинаётгани ҳам ютуқларимиз сирасига киради. Аммо ижобий натижалар қатори мумтоз адабиётни ўрганиш, уни бор жилоси билан ўқувчиларимизга етказиш борасида ҳали анчагина ишларни бажаришга эҳтиёж бор. Бугунги кунда Навоий, Бобур, Огаҳий ва ҳатто XX аср бошидаги маърифатпарвар адиб ҳамда олимларимизнинг асарларини янада синчиклаб ўрганиш, таҳлил этиш зарур. Бунинг учун филолог, тарихчи, журналистларимиз араб, форс тилларини ҳеч бўлмаганда илмий-тадқиқот олиб борадиган даражада билишлари, ушбу халқлар адабиёти билан яхши таниш бўлишлари зарур. Афсуски, қадимги манбалар устида ишлайдиган мутахассислар сафи тобора камайиб бормоқда. Ёшларни бу ишга жалб этиш қийин кечаётир. Бу масалада яна бир мушкуллик мавжуд. Умумий ўрта таълим мактабларида, олий ўқув юртининг филология, шарқшунослик, манбашунослик ихтисослиги бўйича таълим олаётган курсларда араб алифбоси ва имлосини ўрганишга соатлар ажратилмаган, ажратилган жойларда ҳам қисқартирилган соатларда ўтилмоқда. Эртага тарихимиз, маданиятимизнинг бебаҳо хазинаси бўлган қўлёзма ва тошбосма шаклдаги тарихий, адабий, маданий манбаларни ким ўрганади, улардаги шахс тарбиясига оид, адабиётимиз ва тарихимиз бойлигини келгуси авлодларга ким етказади? Бугунги кунда манбашунослигимиз, адабиётшунослигимизда юзага келган ушбу муаммо боис, мумтоз адибларимизнинг дурдона асарлари шарҳини, табдилларини бугунги ўқувчиларга тақдим этишга мажбурмиз. Табдилнинг ҳам фойдали жиҳатини инкор этмаган ҳолда айтиш жоизки, бу иш мазкур адибларимиз яратган асарларнинг ширасини пасайтиради, мазмунини хиралаштиради, қолаверса, интилувчан шогирдларимизни осон йўлга бошлаб, уларнинг луғат ёдлашига, мумтоз адабий тилни ўзлаштиришига соя солади. Бу ечимини кутаётган долзарб муаммолардандир.

Жамоатчилик анчадан буён Алишер Навоий қомусининг яратилишини кутмоқда. Худди шундай қомусни бугун Заҳириддин Бобур ҳаёти ва ижоди бўйича ҳам яратиш фурсати етди. Умуман, бу алломанинг ижоди хорижда неча асрлардан бери жиддий ўрганилмоқда, асарларининг илмий-танқидий матни яратилиб, уларни мукаммаллаштиришга уринилмоқда. Ўзбекистон Фанлар академияси Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти таркибида "Заҳириддин Бобур сектори"ни ташкил этиш мақсадга мувофиқ, деб ўйлаймиз. Чунки, бугунги кунда Бобур ижодини ўрганиш стихияли тарзда давом этмоқда. Ваҳоланки, бу ишнинг аниқ дастури, истиқбол режалари, аниқ мутасадди ижрочиси ва муддатини истиқболдаги ишларимиз режасида аниқ белгилаб олишимиз лозим. Дастлабки пайтда бу сектор Бобурнинг ҳаёт ва фаолияти қомусини, асарлари тили энциклопедиясини, унинг мукаммал асарлари куллиётини яратишни мақсад этса, кейинги босқичда у ҳақда яратилган бадиий ва илмий асарларнинг таржимаси, ижодининг аналитик таҳлили, унга замондош бўлган ва кейинги асрда яратилган насрий ва назмий ёдгорликлар билан Бобур асарларининг қиёсий тадқиқотини амалга ошириш лозим, деб ўйлаймиз. Зеро, Заҳириддин Бобурдек энциклопедик билимга эга алломанинг ижоди ҳали кўнгилдагидек ўрганилмаган. Унинг ижоди ва фаолиятини илмий ёритиш орқали келгусида Ўзбекистон шуҳратини дунёга танитишда катта имкониятлар пайдо бўлади.

Китобингизни ўқидим

АЖДОДЛАРДАН ИБРАТНОМА

Замон улкан дарсхона, тарих сабоқдир. Тарихга назар ташлар эканмиз, кўрамиз — талотўплар, курашлар ичида инсоният икки салтанат: жамият ва маърифат ҳукмронлиги остида яшади; икки бойлик: дунё моли ва маърифат хазинасига эришди.

Иброҳим Ҳаққулнинг "Тақдир ва тафаккур" китоби ("Шарқ", 2007) айнан шу ҳақда. 2007 йилнинг ўзида "Эътиқод ва ижод", "Навоийга қайтиш", "Шоҳбайтлар", "Қаҳҳор жасорати" номли китоблари чоп этилган олимнинг ушбу янги тўпламини алоҳида тилга олишни истардик. Унда муаллифнинг Аҳмад Яссавий, Мансур Ҳаллож, Нажмиддин Кубро, Жалолиддин Румий, Ибн Арабий, Алишер Навоий, Фузулий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Аҳмад Дониш, Садриддин Айний, Абдулла Қаҳҳор, Ойбек сингари кишилик тараққиётида маърифат инқилоби ясай олган улкан даҳолар ва атоқли адиблар шахсини бугунги кун ўқувчисига танита оладиган энг сара мақолалари жамланган. Ҳеч муболағасиз, бу — Ватан, бу — миллат, ўтмиш ва келажак ҳақидаги асардир.

Ватан, миллат, миллий ифтихор — бу сўзлар ким учундир баландпарвоз туюлар, балки. Аммо оддий бир ҳақиқатни тан олайлик, қайсидир юқори мансабдаги ёки бирор машҳур кишига яқинлигимиз бўлса, буни алоҳида таъкидлашдан, яқин қариндош бўлиб кўринишдан ўзгача фахр туямиз. Ҳолбуки, бу машҳурлик, бу даражанинг эртаси борлиги гумон. Шундай экан, миллат ва миллий ифтихор бу — юксак тушунча. Биз бутун инсоният олдида Амир Темур, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур авлодимиз дея фахрланишга, ғурур билан бошимизни баланд кўтаришга ҳақлимиз.

"Тақдир ва тафаккур" — Ватан ҳақидаги китоб.

Ватан нима? Ибтидодан ҳозиргача қадар яшаб ўтган жамики инсонлар орасида ўз ўрни, салоҳияти, қудратига эга, ўз тарихини яратиб кетган аждодлар — Ватан. Ватан — қўлида туғ билан йиқилган Кубро, Ватан — ярим дунёни забт этган Темур, Ватан — шу эл маърифати, эрки, равнақи учун ўққа тутилган Фитрат, Чўлпондир.

"Тақдир ва тафаккур" — ўтимишимиздаги миллий фожеалар, ўрнини тўлдириб бўлмайдиган йўқотишлар, тафаккурнинг тақдири ҳақидаги китоб. Ҳаллож ё Машраб демайлик, яқин тарих — Аҳмад Донишнинг фожеали қисматига айнан замонасининг илғор, ҳурфикрли кишиси бўлгани сабаб эканлигини билиш жуда оғир. Жаҳолат ичида миллатимизнинг энг сара фарзандларини бой берганимиз, маърифатнинг аянчли тақдирини идрок этаркан, ҳеч истиҳоласиз, кўзда ёш билан ўқиладиган ушбу асар том маънода "Тақдир ва тафаккур" китобидир.

Кўпроқ илмий мақолалар жамланган бу китоб фақат далил ва қиёсларга асосланган оғир ва мураккаб тилда эмас, балки ўқувчини мушоҳада қилишга мажбур қила оладиган жонли тилда ёзилган. Ҳаётга муҳаббат — инсонга, ижодга, яратишга муҳаббат демак, дейди муаллиф. Асар, чиндан ҳам, миллатга, тарихга, келажакка муҳаббат билан яшашни ўргата олади. Тўғри, ундаги айрим мулоҳазалар, фикр-хулосалар бугунги ўқувчи учун бироз оғирлик қилар ва айрим ўринлари мунозарага чорлар. Аммо у қайсидир енгил бадиий асар сингари бутун оммага ёки илмий тадқиқот юзасидангина кўз югуртириб чиқадиган мутахассисга бағишланган китоб эмас, балки тарихда шахс сифатида из қолдирган аждодлардан ибратнома; ўз шахсига эга замондошимизнинг яна бир бор ўз-ўзини таҳрир қилиши, шакллантириши учун туртки берадиган қўлланма ҳамдир. Бу каби савияли асарларнинг яратилиши, нашр этилиши ва халққа етказилиши нафақат илмий, балки миллий матбуот равнақи учун ҳам алоҳида аҳамиятга эга ҳодиса.

Дилором ҲАМРОЕВА,
ЎзР ФА Тил ва адабиёт
институти докторанти

Журналларни варақлаганда...

"ҲИДОЯТ" 2008 йил, 2-4-сонлар

"Кишида Сулаймоннинг ғазнаси бўлсада, баракаси бўлмаса, бефойда. Ҳозир "барака" деган тушунчага унчалик эътибор бермаймиз. Кўпимиз: "Пул қаердан бўлса ҳам, келсин", деймиз. Алихонтўра Соғуний бундай ёзади: "Барака" деган нарса нимадур? Ҳар ишнинг илгили (фойдали)лиги, ҳар ишдан чиққан яхшилик натижасидур. Бу эрса Худо томонидан бўлур. Имонлик кишиларгина мунга ишонурлар. "Умрингдан барака топгур", деб дуо қилиши энг улуғ олқишдур".

"Ҳидоят"нинг янги сонларида кундалик турмушда ҳар бир онгли инсон учун сув ва ҳаводек зарур бундайин пурмаъно ҳикматлар, одамийлик фазилатини тарбияловчи, эътиқодга қувват берувчи талқинлар, тарихлар, маълумотлар, ривоятлар ва эзгуликка йўғрилган ранг-баранг битикларни ўқиб кўнглингиз ёришади, руҳингиз хотиржам тортади. Чунончи, ғийбатнинг гуноҳ эканини ҳаммамиз биламиз, бироқ тадқиқотчи Қ.Абдурашиднинг бу мавзуни Қуръони каримдан иқтибослар келтириб, мантиқий таҳлиллар орқали ёритган мақоласини ўқиб, ўша билганимизни ишончли тарзда онгимизга михлаймиз. Ёки "Тафсир", "Саҳобалар ҳаёти" рукнидаги тадқиқот-мақолалар муқаддас динимизга оид тушунча-тасаввуримизни бойитади. Журналхонларнинг саволларига мусулмонлар фатво ҳайъатининг ҳар бир сонда бериб бораётган жавоблари, "Ислом ва олам" хабарлари ғоятда қизиқиш билан ўқилади.

Маълумки, 2007 йили жаҳондаги етакчи Ислом уламолари дунё насронийларининг руҳоний раҳбарларига ўртада ўзаро фойдали мулоқотлар бошлаш таклифи билан чиқиб, мактуб йўллашган эди. Католик ва протестант руҳоний пешволаридан бир гуруҳи мусулмонларга жавоб хати йўллади. "Ҳидоят"нинг 4-сонида ўша мактублар қисқартириб эълон қилинган.

Булардан ташқари, журнал ўзининг доимий "Шеърият" рукни остида таниқли шоир Йўлдош Эшбекнинг "Мен нақшлаб олай дилга Исмингни!" сарлавҳали янги туркумини ҳам эълон қилган.

ЭКРАН ШОИРАСИ

Бир режиссёрнинг икки филми

Қамара Камолованинг ижод йўлини кузатиб бораман. Экранга шоирона руҳни сингдириши жараёни узоқ давом этганидан хабардорман. Ўзга юртда таҳсил кўриши, Ватанида ижоднинг завқи ва машаққати билан танишиши, қаҳрамонини замондошлари орасидан излаши ҳамда уни сценарий саҳифаларида тасвирлаши филмнинг тасвирга бой нафис кадрларида намоён этиш учун образли сўз, сержило бўёқ излаши совриндор кинотасмаларининг бунёд этилишига олиб келди. "Аччиқ данак" ва "Ҳаммаёқни қор қоплади" Москва ва Тошкент халқаро кинофестивалларининг мукофотига, "Йўл бўлсин!" (2007 й.) эса Давлат мукофотига сазовор бўлди.

Қамара Камолованинг кинодаги умри эса ажаб бир ҳолатда бошланган эди.

У аввал Москва университетининг физика-математика факультетига қабул қилинди. Ўқишнинг қизғин дамларида кинога қизиқиб қолди-ю, кинематография институтининг синовларига бардош бериб, режиссуранинг сирларини ўрганиш сари қадам қўйди. Юртига қайтиб келгач "Ўзбекфилм" студиясида эндигина ташкил этилган мултипликация цехида жажжи филмлар сценарийларини ёзиш ҳамда уларни экранга олиб чиқиш билан банд бўлди.

Шароит ўзгариб борди, таҳсил ўрнини жўшқин ижод дамлари эгаллаб бошлади. Ёш, кўнгилчан қизалоқ энди назокатли, латофатли аёл сифатида қалам тебрата бошлади, камеранинг зийрак объективини нафис рангларга қаратди. Режиссёрнинг анимацион асарларидан бирида ширингина қизалоқ шарчаси билан паррандалар дўконига кириди-ю, қафасдаги барча қушчаларни озод этади; яна бирида шўх йигитча велосипед қайсар, ишёқмас бир йигитчани олдига яқинлаштирмайди: гоҳ жийрон каби кишнаб орқа ғилдиракларида тик туради, гоҳ сакраб, кишнаб қочади; "Аччиқ данак" бадиий филмида эса бахт қушини кўкларда парвоз қилаётган дамда эмас, сиртмоқ солинган ҳолда, темир қафасда кўришни афзал кўрган йигитдан барча юз ўгиради.

Қамаранинг ўзига хос режиссураси шакллана борган ўша дамларда у билан суҳбатлашганимизда айтган сўзларига кейинчалик ҳам амал қилганини кўрдик:

— Мен учун мултипликацион ва бадиий кино ўртасида фарқ йўқ. Ижоднинг бу икки соҳасига ҳам баравар асарлар яратиш керак. Бир мақсадга етиш йўлида изланамиз. Мақсад — характерлар яратиш, драматик коллизияни ижод этиш, ҳикоя маромини, монтаж ритмини топиш. Адолат, ёвузликка қарши иммунитет уйғотиш — шуниси муҳим. Менга поэтик кино яқин. Поэзия инсонда олийжаноб ҳис-туйғуларни уйғотади. Унинг кўмагида муз юракни ҳам эритиб юбориш мумкин. Техника, илм-фан, коммуникация даврида томошабинда, китобхонда, тингловчида эзгу ҳис-туйғуларни уйғотиш йўлидан бориш керак.

Бу сўзларда Қамара режиссёрлик қилган ўнга яқин йирик бадиий полотнонинг ғояси, гўзал кўриниши ўз ифодасини топган. Зеро, санъаткор неча ўн йилликлар давомида ўз амалларига содиқ ҳолда, ундан заррача бўлса ҳам қайтмади. Шу боис уларнинг аксарияти ҳис-ҳаяжон ила ёзилган, фалсафий ўйларга бой шеърлар мажмуаси каби бир-бирини тўлдириб, бойитиб экран шоирасининг тафаккури, нозик табиати, оташ қалбининг бадиий инъикоси сифатида намоён бўлди. Экран эстетикаси ҳисобга олиниб сценарийда сўз билан таърифланган, сон-саноқсиз эскизларда кўз илғайдиган нафис чизиқ ва шакллар ила кўр бўз ташланган, ниҳоят рангли, овозли, узлуксиз ҳаракатдаги кадрлар орқали томошабинга етиб келган ўша латиф кўринишларни эсланг: келин либосидаги қизалоқ оппоқ гуллаган дарахтлар орасида, кўркам табиат оғушида. Оққуш қанотларини қоққанидек, у нафис ҳаракат қилади. Текис "оқиб келаётган" тароналар гўё жўр бўлади. ("Йўл бўлсин!" бадиий филми.)

Никоҳ тўйи. Висол онлари. Куёв ва келин даврага файз киритган. Келинчакни ҳаяжон қучган. Диққат марказида хавотирга тушган келинчак ва унинг анча мураккаб ҳолати. Лирик кайфиятга нимадир соя ташлаб тургандек. Ўткир нигоҳларда қувонч белгилари билан бирга дард ҳам бордек кўринади. Вазиятнинг мураккаблиги куёв боланинг эрта-индин армияга кетиши билангина боғлиқ эмас. Бўй етган қизнинг оила, фарзанд, садоқат ҳақидаги орзулари ушалармикин? Келинпошшанинг бу каби ширин, айни бир вақтда ташвишли ўйлари бугунги куёвга — эртанги оила бошлиғига, фарзандларининг бўлажак отасига маълуммикин? Режиссёр ўзининг микрокомпозициясига эга бўлган бу эпизоднинг туб моҳиятини соддалаштирмайди. У жўн ечим изламайди. Кадрда ёки кадр ортида айтиладиган сўз билан ҳам ахборот бермайди, вазиятга аниқлик киритмайди. У келин ва куёв портретини чуқур мазмунга эга бўлган мусиқа — элегия садолари билан бойитади. Карнай-сурнай, тўйнинг шовқин-сурони ўрнини ўйчан, дардли мусиқа эгаллайди. Кадрда янграётган бу теран тарона дастлаб вазиятга — тўй тароналарига мос келмагандек кўриниши ҳам мумкин. Лекин унинг драматик юки тобора ортиб боради. Скрипканинг товуши бамисоли узоқлардан, келинчакнинг болалик чоғларидан оқиб келади, баъзан жўш уриб, қизалоқнинг ҳаяжонини бизга етказади. Машҳур элегияда жамланган ҳис-ҳаяжон, руҳий тўлқинлар гўё келинчакнинг ҳолатига мослаб ёзилгандек.

Интертекстуаллик тамойилларига биноан ёзилган сценарийдаги матн аёл режиссёр ижод этган нафис кўриниш, майин садолар билан бойиб, сержило экран манзарасини яратган. Қамара эпизоднинг моҳиятидан келиб чиқиб, элегияга баралла янграйдиган ҳасрат, зорланиш оҳангларига урғу бермайди. У тингловчи — томошабиннинг диққатини севги таронасига, ҳарким мубтало бўладиган муҳаббатнинг анча мураккаб ҳолатларига таъриф берадиган куйнинг лирик-психологик жиҳатларига қаратди. Элегия янграётган дамда созанданинг ҳолати, келин ва куёвнинг бир-биридан кўркам портретлари, ора-сира пайдо бўлаётган сукунатнинг жиддийлиги, барчанинг эътибори икки ёшга қаратилиши — булар олий бадиий вазифани бажаради.

Танлаб олинган мусиқа кинолавҳада кўчирма сифатида намоён бўлмайди. У мазмуни, ижро услуби билан "Ўзганинг бахти" лирик драмасининг руҳига, бадиий концепциясига мосланиб ёзилгандек таассурот қолдиради. Унинг теран мазмуни, янграш мароми, таъсир кучи ёш ижрочилар ҳолатга кириши учун ҳам хизмат қилган. Натижада бу кадрларда асосий қаҳрамон сифатида келин, куёв билан бирга драматургик юкка эга бўлган элегия ҳам намоён бўлади. Бу ўринда режиссёр Қамара Камолованинг гўзалликни ҳис этиши, тасвир, ижро, оромбахш мусиқа садолари ила уни намоён эта олиш қобилияти кўзга ташланади ("Ўзганинг бахти").

Қамара кетма-кет филм яратавермайди. Сценарийни узоқ танлайди. Тополмагач, баъзан ўзи адабий пойдевор ясаб пухта "иншоот" барпо этади. Бинолар, уларнинг дилимизга яқин кўринишлари баъзан ҳашаматли кошона сингари кўнгилни кўтаради, кўзни қувонтиради ("Йўл бўлсин!"), гоҳ хушманзара хонадонларнинг илиқ, файзли хоналарига бизни чорлайди ("Ўзганинг бахти", "Эртага учрашамизми?"), гоҳ эса қадрдон қишлоқларимизнинг бир-бирига уланиб кетган ҳовлилари, уйлари — меҳр-оқибатли юртдошларимизнинг макони сифатида гавдаланади ва экран шоираси Қамара Камолованинг ёқимтой қаҳрамонлари маскани сифатида бадиий-эстетик қийматга эга бўлади ("Аччиқ данак"). Ана шу кўркам қаср, тўкин уй бақувват ва гўзал бўлишини кўзлаб режалар тузадиган, лойиҳалар чизадиган "уста" — юксак малакали бу режиссёр ҳар бир ишга йиллар давомида тараддуд кўради. Ушбу қисқа мақолада биз шундай қизғин жараённинг самарали маҳсули — саккизта бадиий филмдан икки-учтасинигина тилга олдик, холос.

Ҳамидулла АКБАРОВ

ЗАМОНАВИЙ МУСИҚА

у қандай яратилади?

Янов-Яновскийлар оиласи Ўзбекистон мусиқа маданиятида алоҳида, ўзига хос мавқега эга. Ўзбек ерида туғилиб ўсган бу оила аъзолари онгига ўзбек миллий маданияти болалигиданоқ сингиган. Аслида улар маданиятимизни Европа мумтоз мактаби нуқтаи назаридан ўрганишга ҳаракат қилишди. Чунки улар асли шу мактаб анъаналари асосида тарбияланганлар. Сулоланинг ҳар бир намояндаси ёрқин ижодий шахсдир: иккита композитор — Ф.М.Янов-Яновский ва Д.Ф.Янов-Яновский, иккита мусиқашунос — Н.С.Янов-Яновская ва Э.А.Абдуллаева, ва ниҳоят учинчи авлод намояндаси — ёш виолончел ижрочиси Дима Янов-Яновский.

Композитор Ф.М.Янов-Яновскийнинг ижоди бой ва кўпқирралидир. Ижодий бисотидаги тўртта опера, тўртта симфония, реквием, иккита месса, ораториялар, кантаталар, оркестр учун концертлар, турли чолғулар учун концертлар, хор ва вокал туркумлар, ўзбек халқ чолғулари учун мусиқа, эстрада қўшиқлари, кўплаб филмлар ва спектакллар учун ёзилган мусиқалар фикримиз далилидир. Ф.М.Янов-Яновский билан суҳбатда ҳам шу хусусда фикр юритишга ҳаракат қилдик.

— Феликс Маркович, "Замонавий мусиқа, замонавий техника" каби тушунчаларни қандай изоҳлаган бўлардингиз?

— Аввало, замонавий ва замонавий бўлмаган техниканинг ўзи йўқ. Фақат техникага замонавий ва эскича қараш мавжуд. Биз замонавий техникаларда ижро этилган, аммо руҳан кўпроқ академик мактабга тегишли бўлган кўп асарларни биламиз.

Ўзбек анъанавий мусиқаси — замонавий техникалар учун тайёр хазинадир! Бу мусиқага хос медитативлик ва импровизация ҳозирги кунда бошқа номлар — серия, алеаторика, минимализм каби замонавий техникаларда ўз аксини топяпти. Ваҳоланки, уларнинг бари Шарқ миллий санъатидан ўсиб чиққан. Ҳозир Ўзбекистонда композиторлик мактаби ривожланиб бормоқда: бизда иқтидорли ёш мусиқачилар, композиторлар кўп. П.Медулянова, А.Ким, Д.Шукуров каби ёш ижодкорларнинг асарларини ҳозир Европада тинглашаяпти. Аммо ўзимизда уларни у қадар яхши билишмайди. Сабаби, уларнинг мусиқалари ўзимизда камроқ янграйди.

— Суҳбатлардан бирида композиторнинг профессоналлиги ва универсаллиги, айниқса, экран асарида яққол намоён бўлади, деган эдингиз. Аммо кўпчилик бу соҳада ижодий эркинлик йўқ, аксарият ҳолларда бундай мусиқани тижорат мақсадида ёзадилар деб ҳисоблайди.

— Фойда олишни ўйлаб ёзилган мусиқа филм ёки спектаклнинг "хизматкор"ига айланади. Мен учун кино мусиқаси эталони — А.Шнитке, С.Губайдулина, Э.Денисовларнинг экран асарлари учун ёзган мусиқаларидир. Бу композиторлар ўз шахслари ва ижодлари билан кино ўртасида қандайдир умумийликни топишга муваффақ бўлганлар.

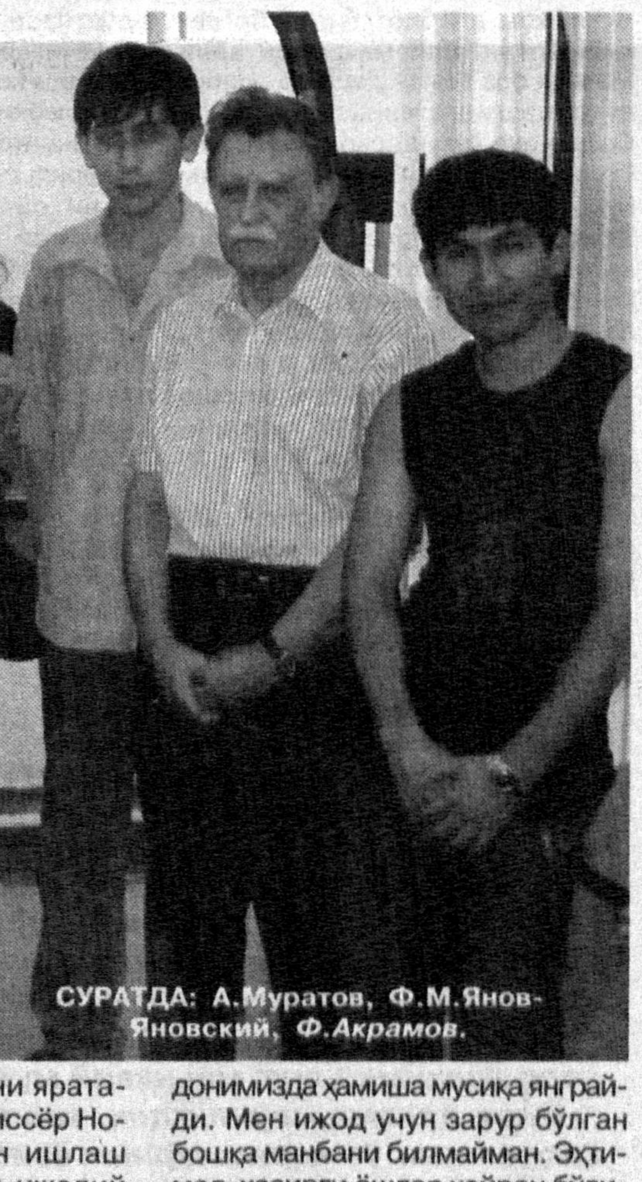

СУРАТДА: А.Муратов, Ф.М.Янов-Яновский, *Ф.Акрамов.*

Композитор, худди режиссёр каби ижодий жараёнда қатнашиб, вазиятни тавсифлайди, баъзи ҳолларда эса ўзи ана шу вазиятни яратади. Менга актёр ва режиссёр Нозим Тўлахўжаев билан ишлаш ёқади. У ижодкорнинг ижодий эркинлигини ҳурмат қилади, уни бўғмайди.

Яна шу томони ҳам борки, кинода ишлаш композиторга ўз асарларини, эҳтимолки, ўзини эшитиш имконини беради. Чунки мусиқани оркестр ижро этади. Кино мусиқаси учун топилган ғоялар кейинчалик бошқа асарларда ривожлантирилиши кўп учрайдиган ҳолат. Мисол учун саккиз дақиқали "Ниҳоллар" мултфилмидаги мавзуни кейинчалик каттароқ миқёсдаги жанр — биринчи симфониямда ривожлантирдим.

— "Ниҳоллар", "Майин ёмғир ёғади", "Бахтли шаҳзода", "Ислом тарихи" мултфилмларига мусиқа басталаган ижодкор сифатида мултипликациянинг ўзига хослиги ҳақида қандай фикрдасиз?

— Мултипликация кинематографиянинг бир тури сифатида кўпппланли, ажралмас, синтетик яхлит санъат асаридир.

Унда драматургия, мусиқа, сўз ва персонажнинг ифодали ўйини билан биргаликда янги бадиий кўринишни ҳосил қилади. Мултипликация санъатининг ўзига хослиги шундаки, у ҳаётдан, борлиқдан нусха кўчирмайди. Ўз ифода воситалари ёрдамида исталган мавзуда ажойиб-ғаройиб асарларни томошабинга тақдим этади. Бу борада мултфилм ижодкорининг имкониятлари чегараланмаган. У ҳамма нарсани яратишга қодир — реал дунёда йўқ нарсаларни ҳам, реал дунёда бор бўлган предмет ва тимсолларнинг ўзгача ҳолатини ҳам. Улар ўз навбатида бу санъатнинг поэтик шартлилиги тизимига қўшилиб боради. Худди шу трансформация ва сўз ўйинлари ёрдамида томошабин борлиқнинг маъносини тушунишга ҳаракат қилади. Замонавий мултипликациянинг чуқур фалсафий умумлашмалар сари йўналганлиги санъатнинг бу турини болалар учун яратилган ёки кўнгилочар тур даражасидан юксакроқ мавқега олиб чиқди. Ўз йўналишлари ва ривожланиш қонуниятларига кўра мултипликация кино санъатининг мураккаб турига айланди.

— Мусиқий асар қандай яратилади?

— Ҳар қандай асар, жумладан, мусиқанинг дунёга келишига ҳам нимадир туртки бўлади. Бу интонация ёки мусиқий мавзу, аккорд ёки оркестр таркиби бўлиши мумкин. Ғоянинг ўзи эса иш жараёнида намоён бўлади, айни ижод пайтида драматургик чизгилар шаклланади. Масалан, "Дўстим, сокинликка қулоқ тут" номли пиесам Малернинг 5-симфониясидаги "Adagiotte" таъсири остида ёзилган.

Энг муҳим манба шуки, хонадонимизда ҳамиша мусиқа янграйди. Мен ижод учун зарур бўлган бошқа манбани билмайман. Эҳтимол, ҳозирги ёшлар ҳайрон бўлишар, аммо ўтган асрнинг 50-йилларида биз жаҳон мусиқа санъати намуналарини тинглаш имкониятидан маҳрум эдик. Бу борада устозларим Ю.Кон, Ю.Фортунатов, А.Козловскийлардан жуда миннатдорман. Улар орқали ўша йиллари таъқиқланган Стравинский ҳамда бошқа композиторлар ижоди билан танишганман. Педагоглардан жуда омадим келган. Улар раҳбарлигида Европа анъаналарини ўрганиш билан бирга, Шарқ мусиқий анъаналарини ҳам ўзимга сингдириб бордим. Шарқона медитативлик мусиқаларимга хос асосий хусусиятлардан бири. Баъзи Ғарб композиторлари мусиқаларимни жуда "чўзилган" деб ҳисоблайдилар. Бу унчалик тўғри эмас, деб ўйлайман. Агар шакл яратиш драматургиясини жараён деб қарайдиган бўлсак, ҳамма нарса бир-бирига жуда мос. Асарларимдаги жуда кўп унсурлар ўзбек анъанавий мусиқасидан олинган. Булар интонация, ритм, тембр ва шакл ташкил этувчи омиллардир.

Мен Ўзбекистонда ўсиб-улғайиб, ижодкор сифатида шаклланганимдан фахрланаман. Дунёнинг кўпгина мамлакатларида бўлганман, аммо ҳеч қаерда бу ердагидай ўзига хос маданиятни, шу юртдагидай одамларни учратмаганман.

Шойиста ҒАНИХОНОВА,
мусиқашунос

БЎЗА ИЧДИМ, БОЛ ЕДИМ...

Янги филм

Бугунги ҳаётимизни кино санъатисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Бадиий адабиётда, тасвирий ёки амалий санъатда бўлгани каби, кино соҳасида ҳам жиддий изланишлар бормоқда. Айниқса, хусусий студиялар енгни астойдил шимариб, мухлислар эътиборига кунда-кунора ўз маҳсулотларини дадил ҳавола этмоқдалар. Бу — табиий жараён, албатта. Яратилаётган ҳар бир асар вақти-соати билан ўзининг чин баҳосини олади.

Киночилар уйида режиссёр Рустам Саъдиевнинг "Ошиқлар" филмини томоша қилар эканман, кўнглимда миллий кино санъатимизда кечаётган бугунги жўшқин жараён, истеъдодли ёш ижодкорларнинг бу соҳага дадил кириб келиши, улар учун яратилаётган имкониятлар ва, албатта, янги асарларнинг бадиий-эстетик савиясига доир баъзи мулоҳазалар туғилди. Зеро, деҳқон ерга уруғ сочар экан, кузги мўл ҳосилга умид қилади.

Рустам Саъдиев, шубҳасиз, истеъдодли ижодкор. Изланаётгани, экран орқали ўз сўзини айтишга интилаётгани, ҳар бир филмида ўзига хос актёрлар ансамблини яратишга муваффақ бўлаётгани бор гап. Газетамизда бундан бир ой аввал у билан қилинган суҳбатда шундай сатрлар бор: "Бугунги томошабин у қадар содда эмас, яхшини ёмондан, фойдани зиёндан фарқлай олади. Шундай экан, унинг ўзига қўйиб берайлик. Савияси паст, томошабин кўришга арзимайдиган ёки бир марта кўришга ярайдиган филмларнинг ўзи кун тартибидан тушиб қолади. Яхши, пухта асар эса давр синовларидан ўтиб, узоқ вақт яшайди".

"Ошиқлар"га шу мулоҳазадан келиб чиқиб баҳо берайлик-чи. У узоқ яшайдими, синовлардан ўта оладими? Бу саволларга, ҳар қанча уринмайин, ҳозирча аниқ-тиниқ жавоб топа олмай турибман. Аммо...

"Ошиқлар", ҳар ҳолда, бир марта кўришлик асар эмас. Катта меҳнат қилинган, ҳар қандай талабчан томошабиннинг ҳам ёдида қоладиган топилма эпизодлари кўп. Бадиий кенгаш аъзоларининг фикр-мулоҳазалари эътиборга олинган ҳам. Бироқ...

Ушбу кинони томоша қилар экансиз, энг аввало, бизнинг хусусий кино санъатимиз ўз йўли, услубига эга бўлиш ўрнига, ҳинд киноси таъсирига тобора чуқурроқ тушиб қолаётганини, албатта, сезасиз. "Паноҳ"да ҳам, "Ошиқлар"да ҳам бу таъсир равшан кўриниб турибди. Ҳиндистонлик кино усталарининг маҳоратини асло камситмаган ҳолда айтишим мумкинки, уларнинг куй-қўшиқларга бой лентaларида ҳаёт ҳақиқатидан кўра эртакнамо романтика кўп. Буни кўпчилигимиз яхши биламиз. Мана шу касалликка бизда дастлаб мусиқа санъатимиз, кейинчалик қўшиқчилигимиз чалинди. Энди эса бу вирус экранга ҳам кўча бошлади.

Асосий ролларни ижро этган икки истеъдодли актёр йигитларимизга жиддий эътироз йўқ. Улар режиссёрнинг талаби биланми ё бошқа бир сабабми, ташқи кўринишда, кийинишда ва хатти-ҳаракатларда ҳам ҳиндистонлик ҳамкасбларига бевосита тақлид қилаётганларидан хабардормикинлар? Маҳорат деб аталмиш илоҳий неъматни чинакам санъат асарларига сарфлаган маъқул эмасми?!

Албатта, тижорат мақсадларида яратилаётган асарлар ҳам томоша қилинади, кўрилади, олқишларга сазовор бўлади. Бундай асарларни кўриб яйрайдиган, дам оладиганлар ҳам озмунча эмас. Фақат... кино тугайди, чироқ ёнади, ташқарига чиқасиз ва... ҳозир кўрганларингиздан жуда оз нарса қолади. Эртакдагидай: "Бўза ичдим, бол едим, сал ҳўлланди мўйлабим...".

Гап фақат биргина филм устида эмас. Умуман олганда, санъатдаги тижоратчилик маънавий оламимизни безашга хизмат қилмайди. Кўнгилни бойитмайди. Тижоратчи ижодкорлар ўз олдиларига ҳеч қачон бундай мақсадни қўймайдилар. Мақсад: "Така бўлсин, сут берсин". Узр, бунақаси бизга тўғри келмайди.

Холис гапни айтганда, "Ошиқлар"нинг муаллифлари яхшигина ош пиширишган, гўшт-ёғи, сабзи-пиёзи жойида, олов меъёрида, ошпаз ва бадиий раҳбар бениҳоя тажрибали, аммо гуруч яхши терилмаган, эринчоқлик қилинган. Энди роҳат қилаётганингизда тишингизга курмак урилади. Баъзан эса тош ҳам чиқиб қолади.

Мазкур кинодаги иккита ҳолат менга жиддий таъсир қилди. Биринчиси — саҳнани муқаддас билиб, бутун умрини театр санъатимиз ривожига бағишлаган Тўти Юсупованинг сермазмун портрети. Ҳар гал оператор (у ўз ишини жуда яхши уддалаган) опа нигоҳини кенг планда кўрсатганида, худди бу ишларга мен айбдордай, ўзимдан ўзим хижолат тортиб кетдим. Иккинчиси — жажжи Ҳадича. Ташқарига чиқар эканман, шу қизалоққа ғойибона мурожаат қилдим:

— Жон қизим, қизалоғим, сен ўз оламингда яша, беғубор болалигингда, тиниқ ва шаффоф туйғуларингда яша, катталарнинг тижоратига асло аралашма...

Аҳмад ОҒА

РОССИЯ ФИЛМЛАРИ ҲАФТАЛИГИ

19 — 24 май кунлари пойтахтимиздаги Киночилар уйида Россия филмлари намойиши бўлиб ўтди. Олти кун давом этган кинонамойишларнинг дастлабки 4 куни тошкентликлар диққатини тортди. Самарқандда якунига етган кино кунлари давомида ўзбекистонлик мутахассислар ва мухлислар Россия кинематографиясида юз бераётган ўзгаришлар ва у ерда амалга оширилаётган ишлар билан яқиндан танишишга муваффақ бўлдилар. Шу муносабат билан "Ўзбеккино" Миллий агентлиги директори муовини, режиссёр Жаҳонгир ҚОСИМОВ билан суҳбатлашдик.

— Пойтахтимизда ҳамда Самарқандда ўтган Россия филмлари ҳафталиги ўзбек кинематографиясига, қолаверса, томошабинларга нима берди?

— Ҳаётимизда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий, маданий-маърифий ўзгаришлар киноижодкорлар олдига ниҳоятда муҳим вазифаларни қўймоқда. Табиийки, бундай вазифаларни бажариш учун бугунги кун руҳида тарбияланган, дунёда юз бераётган ўзгаришлардан хабардор, айни чоғда, жаҳон маданияти, санъатини чуқур идрок этган киноижодкорлар шаклланмоғи лозим. Назаримда, хорижлик ҳамкасбларимиз томонидан яратилган киноасарларни томоша қилиш ўзбекистонлик томошабинларни бир қолипга тушиб қолишдан сақлайди. Шу маънода Тошкент ва Самарқандда ўтган Россия киноси кунлари мухлисларда катта қизиқиш уйғотди, деб ўйлайман. "Россиянинг энг янги филмлари" ҳафталигида машҳур режиссёрлар – Павел Чухрай, Станислав Говорухин, Карен Шахназаровларнинг ҳам филмлари намойиш этилди. Тўғри, бизда кўрсатилган филмларни Россиянинг энг машҳур филмлари даражасида дея олмасак ҳам, уларнинг эртаси бор.

Умуман, мамлакатимизда сўнгги ойларда ўтказилаётган халқаро анжуманлар ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга. Ҳар қандай мутахассис учун халқаро тажриба алмашинуви унинг келажакдаги муваффақияти гаровидир. Россиялик ҳамкасбларимиз ўзбек кинематографиясида юзага келган янгича услублар билан ўртоқлашишни мақсад қилганлар. Қолаверса, бошқа санъат турлари каби кино ҳам бир мамлакат миқёсида ривожлана олмайди. Кинематографчилар анжуманларда ўзаро тажриба алмашиш билан бирга, мамлакатларнинг миллий урф-одатлари, маданияти, маънавияти билан яқиндан танишиш имкониятига эга бўладилар.

— Ўзингиз ижодкор сифатида Россия филмлари ҳақида қандай фикрдасиз?

— Менга Станислав Говорухиннинг "Артистка" филми жуда ҳам маъқул келди. Мазкур филм мазмунли бўлиши билан бирга, асарни ўз ишининг усталари яратганликлари кўриниб турибди. Говорухинни муваффақияти билан табриклаб, филмни Россияда қандай қабул қилганликларини сўрадим. Станислав Сергеевичнинг айтишича, филм рус кинопрокатларида бор-йўғи 4 кун давомида ушлаб турилган. Кинотеатрга келиб, катта экранда томошаларни кўрадиганларнинг сони жуда оз бўлган. Боиси, бугунги ёшлар енгил-елпи филмларни кўриб, ўйга толдирадиган кадрларга бефарқ бўлиб қоляптилар. "Нима учун Россияда катта ёшдагилар театрларга тушишни канда қилмаяптилару, бироқ филмларни кузатишга келганда уларнинг сони озайиб бормоқда?" деган саволимга Станислав Сергеевич қуйидагича жавоб қайтарди: "Ёшлар филм кўриш жараёнида ўзларининг маданиятсизликларини намойиш этиб, катталарнинг оромларини буза бошладилар. Натижада катта ёшдаги аудитория шовқинда филм томоша қилгандан кўра, театрларга тушишни маъқул топяпти".

Юртбошимиз ўз асарларида ёшларнинг маънавиятига катта урғу берадилар. Президентимизнинг "Юксак маънавият енгилмас куч", деган фикрларида катта маъно бор. Биз имкон борича ёшларимизнинг маданиятини, маънавиятини оширишга хизмат қилувчи мукаммал сценарийлар яратиш устида иш олиб боряпмиз.

— Ўзбек миллий филмлари ҳам Россияда намойиш этиладими?

— Россияда кўплаб халқаро кинофестиваллар бўлиб ўтади. Сўнгги йилларда бундай фестивалларда филмларимизнинг намойиш этилиши одат тусига кириб боряпти. Масалан, Ёлқин Тўйчиев ва Аюб Шаҳобиддиновнинг "Қор қўйнида лола" филми Россиядаги фестивалда мукофотга сазовор бўлди. 2007 йили эса бу ёш режиссёрнинг "Ўтов" филми "Киношок" ва қатор фестивалларда қатнашиб соврин олди. Бу анъана давом этади, деб ўйлайман.

Хуршида УБАЙДУЛЛАЕВА
суҳбатлашди.

СУРАТДА: таниқли тележурналист Моҳинисо КАМОЛОВА

ҚАЛБИ ОРЗУЛАРИДЕК КЕНГ ЭДИ...

Ўзбек болалар адабиётининг ХХ аср 60 — 70-йилларигача бўлган даврини кейинги даври билан қиёсласак, гарчи бу даврлар орасида узвий боғлиқлик бўлса-да, кейингиси аввалгисидан жиддий фарқланишини сезмаслик мумкин эмас. Бунинг талай сабаблари бор, албатта. Ана шу сабабларнинг айримлари бадиийликка эътиборнинг кучайгани, болалар адабиётига хос хусусиятларнинг ижодкорлар томонидан чуқурроқ эгаллана бошлангани, айниқса, йирик жанрларда асарлар юзага келгани, болалар адабий танқидчилигида ҳам жиддий ўзгаришлар юз бергани, янги авлод ижодкорларининг майдонга келгани билан изоҳланади.

Сафар Барноев ана шу янги авлодга мансуб ёзувчи эди. У дастлабки тўпламлари биланоқ болалар адабиётига янги ҳаволар олиб киришга интилди, деярли қирқ йиллик ижоди билан болалар шеърияти, ҳикоячилиги, қиссачилиги ривожига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшди.

Унинг жуссаси болалигидаёқ меҳнатда тобланиб тарашланди. Отаси урушга кетгач, рўзғорни тебратишда онасига таянч бўлди. Қўлигул онаси Рўзигул холанинг ёпган нонларини уйлари яқинидаги гузарга элтар, қайтишда, албатта, йўл ёқасидаги китоб дўконига кириб ўтарди. Турмуш уринишлари, болалиги ҳақида гапирганда: мен тўғри маънода ҳам, кўчма маънода ҳам нон қадрини яхши биламан, дерди Сафар ака. Айниқса, болалигимда онам ёпган нон иси, мазаси, ранги юрагимга, кўзимга муҳрланиб қолган, дерди.

Тошкентда Сафар ака билан университетда бирга ўқидик. Унинг ёши биздан бирмунча катта бўлишига қарамай, буни сездирмасликка ҳаракат қилар, доим ўзини тенг тутар эди. Пахта теримига чиққанимизда, терга ботиб астойдил меҳнат қилар, гулхан атрофидаги шеърхонликларда камсуқумлик билан иштирок этарди. Кўпчилик бошловчи болалар шоири сингари унинг ҳам Қуддус Муҳаммадий "Сандал"ида исиниб, "Печка"сидан тафт олгани шундоққина сезилиб турарди.

Онгли ҳаёти адабиётнинг ичида кечган шоирнинг оилавий турмуши ҳам адабиёт билан боғланиб кетган эди: меҳрибон аёли Малика опа билан дастлаб адабиёт тўгарагида танишган эдилар. Сафар ака ёзган асарларнинг илк ўқувчилари, танқидчилари ҳам Малика опа ва фарзандлари эди. У оилага, фарзандларга, дўстларга ниҳоятда садоқатли эди. Ўзи кирган давраларни, суҳбатларни гуллатарди. Қалби орзуларидек кенг, хаёллари жаҳонгир эди.

Биз — даврадошларидан ёши каттароқ бўлгани учун ҳазиллашиб у кишига баъзан Сафар ота, деб мурожаат этардик.

Баҳор кунларидан бирида қайсидир боғга чойхўрликка кирдик. Сафар ота, Рауф Зоҳир, Нўъмон, Ортиқбой, мен... Ҳали чой буюриб улгурмаган ҳам эдикки, нариги даврада ўтирганлар таниш чиқиб қолишди ва бизни ўз ёнларига таклиф этишди. Давра кенгайди, суҳбат қизиди. Дўстларимиз қаторида ёзувчиларни яқиндан танимайдиган, лекин ижодга ишқибозлар бор экан. Биз Сафар акага гап орасида бир-икки бор "Сафар ота", деб мурожаат қилганда бояги йигитлардан бири даст ўрнидан туриб, "ипе, Назир Сафаров, ўзлари бўладиларми, кечирасиз устоз, қоронғу тушиб, бироз танимабман", деб қолса бўладими. "Ҳечқиси йўқ, ҳечқиси йўқ, Назир Сафаров деганлари нечта бўлади, битта бўлади-да", деб қўйди Сафар ака одатига кўра ўнг қўлини шеър ўқиётгандагидек бир-икки силтаб. Бояги йигит Назир Сафаровнинг роман, ҳикоя, очеркларини жуда севиб ўқишини тўлқинланиб гапира кетди ва бот-бот Сафар акага мурожаат қилиб, "Қаранг-а, сира сиз билан бир дастурхон атрофида ўтираман деб ўйламаган эдим, омади юришган одам эканман", деб қўярди пешонасидаги терни артиб, астойдил. Сафар ака ҳам салобат билан бир-икки бош силкиб суҳбатдошининг фикрларини маъқуллаб қўярди. Бундан таъсирланган йигитнинг ҳиммати билан дастурхон бир-икки бор янгиланди, қайноқ ва муздек ичимликлар мўл бўлди...

Сафар Барноевнинг бутун умри меҳнат билан ўтди. Нашриётда, журналларда, Ёзувчилар уюшмасида баракали фаолият олиб борди. Хусусан, нашриётда муҳаррир бўлиб ишлаганда кўпдан-кўп дўстлари, таниш-нотаниш шоир, ёзувчиларнинг китоблари чиқишига бош-қош бўлди. Истиқлолнинг дастлабки йилларида Халқ таълими вазирлигида хизмат қилиб, маориф соҳасига мустақиллик руҳини сингдиришда жонбозлик кўрсатди. Ўша пайтда амалга оширилган кўпдан-кўп миллатпарварлик, ватанпарварлик ғоялари билан суғорилган ишларнинг мактаб ҳаётига, ўқувчилар онги ва қалбига сингишида Сафар Барноевнинг ҳиссаси бор. "Гулхан" журналига Сафар Барноев муҳаррирлик қилган йиллар ҳам изсиз ва самарасиз кетмади. Асар ва муаллифларга талаб кучайди, журнал ранг-баранглашди, ўқувчилари доираси кенгайди, болалар адабиётига янги номлар "Гулхан" ёғдулари орқали кириб келди.

Сафар Барноев ижодида ўзбек болалар адабиётининг ранг-баранг муаммолари, чунончи, болалар тақдирида ўчмас из қолдирган уруш даҳшатлари акс этган. "Чеҳралар" тўпламидаги шеърлар ва баллададаларнинг, "Афғон ҳикоялари" туркумидаги асарларнинг асосий қисми ушбу мавзуни бадиий ёритишга бағишланган.

"Қирқ еттинчи йил ҳикоялари" деб номланган туркумга кирган асарларида — бутун бир авлоднинг — уруш тугаган паллаларда вояга етган, оқ-қорани тушуна бошлаган, кўнгли бир умр ярим бўлиб қолган болалар авлодининг қиёфаси акс этган. Бу авлод кейинчалик ўсиб-улғайди, эл-юрт хизматига камарбаста бўлди. Улар орасидан олимлар-у шоирлар, космонавт-у давлат арбоблари етишиб чиқди. Ота дийдорига тўймаган бу авлоднинг бир вакили сифатида Сафар Барноев "Ота ўғли", "Дадамнинг қўллари", "Дадам ҳақида қўшиқ" асарларида ўша давр болаларининг армонларини тасвирлаган.

Адибнинг ижоди, асарлари ўз вақтида эътироф этилди, муносиб баҳоланди. У Ғафур Ғулом номидаги мукофот соҳиби бўлди, "Офарин" мукофотини қўлга киритди. Шеърлари, ҳикоялари ўндан ортиқ тилларга таржима қилинди. Хусусан, уруш ҳақида ёзиб, айниқса, унинг даҳшатларини ўз бошидан ўтказган рус, украин, белорус, чех, поляк китобхонларини қойил қолдириш осон эмас. Сафар Барноевнинг уруш мавзуидаги шеър, ҳикоялари ана шу халқлар китобхонларига маъқул келиб, уларнинг тилларига таржима қилиниб, чоп этилган экан, бу ўзбек адиби маҳоратининг тан олинганидан далолатдир.

Ёзувчи ижоди фақат ушбу мавзудаги асарлар билангина чекланмаган, албатта. Ҳаётда ўзининг мустақил ўрнини топишга интилаётган ёшлар, ўсмирлар дунёсига хос муаммоларни ёритиш Сафар Барноев ижоди учун бегона эмас эди. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун унинг "Тоғдаман", "Биринчи табассум", "Соғинч" сингари тўпламлари, "Синфдошлар", "Кийик боласи", "Данак" каби ҳикоялар ҳамда "Оқ лайлаклар" сингари қиссаларига назар ташлаш кифоя. Хусусан, кичик ҳикоялардан ташкил топган "Кичкина Хўжа Насриддин" қиссаси ХХ аср сўнгидаги ўзбек болалар адабиётининг гўзал намуналаридан биридир. Бу асар ўз вақтида ўн минг нусхада нашр этилиб, жуда тез тарқалиб кетгани, ёзувчининг мухлислари кўплигини, у болаларнинг севимли адиби даражасига кўтарилганини кўрсатади.

Бу қиссаси билан адиб ўзбек болалар адабиётига кичкина Хўжа Насриддин образини олиб кирди. Кичкина Хўжа Насриддиннинг ўзига хос саргузаштлари тасвири орқали ажойиб бир образ яратиб, ўзбек болалар адабиётининг кўркам биносига мустаҳкам ғишт қўйиб кетди.

Бахтиёр НАЗАРОВ

ОТДОШИМНИНГ ОТАСИ

Яхшилар ёди

Яхши публицист, шоир ва таржимон Музаффар Туробов (охиратлари обод бўлсин) эътиқодли, ўта синчков ижодкор сифатида ўзига хос қаттиққўл, оиласи, ижодкор дўстларига эса меҳрли инсон эди. Камтарлик, камсуқумлик, одамларга беминнат яхшиликлар қила олишдек фазилатларга эга бу ижодкор "Тошкент бинокори", "Қишлоқ ҳаёти", Тошкент туманининг "Шонли меҳнат" газеталаридаги, Ўзбекистон телерадиокомпаниясининг "Машъал" студиясидаги фаолияти давомида жуда кўп дўстлар орттирди, уларга ҳамиша ҳамкору ҳамдаст бўлди.

Музаффар Туробов билан етмишинчи йилларнинг бошларида танишган бўлсак, кейинроқ ҳаваскор шоирлар қаторида турли адабий тўгаракларда, Ёзувчилар уюшмасида ўтказиладиган баҳс-мунозара ва мушоираларда қатнашиб юрдик. Ниҳоятда суҳбати ширали, ҳазилкаш дўст сифатида у киши ёш ижодкорларнинг меҳрини қозонганди.

1977 йили ниҳоят каминанинг етиб бўлмас орзулари ушалиб, илк шеърий тўпламим юзини кўрди. Ёшлар (ҳозирги "Туркистон") газетасининг адабиёт ва санъат бўлимида ишлайман. Бир куни ишга келаётиб, Музаффар ака билан учрашиб қолдиму, у индамай йўлида давом этди. Ҳар сафар учрашганимизда ҳазил-хузил қилиб, суҳбатга кўр ташлайдиган одам бу сафар негадир индамай ёнимдан ўтиб кетди. Оғзимдаги оғзимда, бўғзимдаги бўғзимда қолди...

— Адашбой ака, мендан қандай гуноҳлик ўтди, индамайсиз. Сизни хафа қилиб қўйдимми? — дедим у кишига етиб олиб.

Музаффар ака менга бошдан-оёқ разм солди-да, дабдурустдан:

— Менга қара, сен ўзи ҳеч бошқа газеталарни ҳам ўқийсанми? Ҳеч бўлмаса "Қишлоқ ҳақиқати" газетасидаги тақризни ўқидингми? — деб сўради.

Кейин довдираб қолганимни сезиб, беихтиёр жилмайди:

— Айтмовдимми? Сен ўзи қанақа укасан, китобингни ўқиб тақриз ёзиб, дабдала қилдим, ҳатто Норбой Худойберганов ҳам мақтади-ю, сен бўлсанг!..

Нимадир бўлганини сездиму, ўзимча тан олгим келмади:

— Кечқурун бўшмисиз, акахон? — сўрадим ялинчоқ оҳангда. — Бир отамлашардик?

Ниҳоят Музаффар ака эриди:

— Мен ўғил кўрганман, исмини Шавкат қўйдим, кечқурун ишдан кейин сени кутаман. Китобингни ҳам, тақризни ҳам, адаш уканг туғилганини ҳам ювамиз. Келишдикми, ўғлон!

Мен рози бўлиб, акам билан кечгача хайрлашдим.

Ўша ердаги киоскадан бир жуфт газета сотиб олдиму, илк тўпламимга ёзилган тақриз — "Тасаввур таассуротлари"ни ўқиб чиқдим. Ҳозир шуни мамнуният билан айта оламанки, Музаффар Туробов ёзган тақриз жўяли фикр-мулоҳазалари, аяб айтилган танқидлари билан мени ниҳоятда хурсанд қилганди.

Кечқурун икковимиз узун-қисқа бўлиб, кафега отландик. Ўшанда ичилган бир бокал шампан виносининг таъми ҳали-ҳануз ёдимда...

Яна бир воқеани эслаб юраман. "Машъал" радиостанциясида ишлаётган кезлари. "Она ҳақидаги шеърларингдан ўқиб берасан", деб студияга етаклаб келди.

Шеърим эфирда кетаяпти:

Онажон, энди ҳеч кўнглингни бузма,
Ўғлингни муттасил севиб, соғингнинг...
Тақдирнинг қўлида йигитнинг изми
Кимларга ёлбориб, кимга сиғингнинг?
Соғиниб яшагим келади мен ҳам!..

Кейинги сатрларга келганда кўнглим тўлиб кетди, аҳволимни кўриб, режиссёр ва оператор қизларнинг тепа сочлари тикка бўлди.

— Майли, майли, уканинг кўнгли тўлиб кетди, йиғлаб ола қолсин, — деди Музаффар ака, сўнг менга юзланди: "Менга қара, ўғлон, чуқур нафас олиб, бошидан бошла". Ўша юпанч сўзлар далда бўлиб, шеърни баланд руҳда ўқидим ва эртаси куни дўстларимдан олқиш олдим.

От босмаган изларни тоблар босгани маъкул. Музаффар Туробов орамиздан бемаҳал кетди. Ундан ёдгорлик бўлиб, талай шеърий тизмалар қолди, ўғли Шавкатжон қолди. Бугунги кунда Шавкат Музаффар яхши ижодкор, моҳир ёш муҳаррирлардан бири. Музаффар акам сингари камтар, камсуқум, одобли йигит.

Музаффар акани ёд олганимда беихтиёр улгурмаган ишларини унинг фарзанди, адашим Шавкат давом эттирар, деган ишонч менинг қалбимни доимо нурлантириб туради.

Шавкат ТУРОБ

ҚУТЛУҒ ҚАДАМЖО

Аждодлар ёди

Юртимиз мустақилликка эришгач, унутилиб кетаётган қадриятларимиз, урф-одатларимиз қайта кўз очди. Миллий анъаналаримиз улуғланиши, ўзлигимизни англаш, тарихий меросдан баҳраманд бўлиш баробарида маҳалла институтининг маънавий қиёфаси ҳам янгича мазмун билан бойиди. Эзгу ишларни амалга ошириш учун имкониятлар юзага келди, ҳомийлар, тадбиркору ташаббускорлар белни маҳкам боғлаб ишга киришиб кетишди.

Сурхондарё вилояти Денов туманида истиқомат қилувчи Аҳмадхон Пошшаев эл-юртда ҳурмат-эътибор қозонган саховатпеша инсонлардан. Собиқ тузум давридаёқ Аҳмадхон аканинг отаси Ҳомидхон ота шахсий маблағи ҳисобига Аловуддин Аттор валий ҳазратларининг сағаналарини таъмирлашни ният қилган, аммо у пайтлари бундай ишга қўл уришнинг иложи йўқ эди.

Мустақиллигимизнинг илк кунлариданоқ Аҳмадхон ака отасининг орзусини амалга ошириш учун астойдил ишга киришди. Савоб иш учун хайрихоҳлар ҳам, амалий ёрдам қилувчилар ҳам кўп бўлди. Ҳомийлар ва ҳашарчилар кўмагида қадамжо қайта таъмирлана бошланди.

Манбаларда ёзилишича, кубравия тариқатининг асосчиси Нажмиддин Кубро ҳазратларининг севимли шогирдларидан ҳисобланган Аловуддин Аттор валий шу қабристонга дафн этилган. Аловуддин Аттор кубравия таълимотини тарғиб этиш, халқни маърифатга бошлаш, иймон-эътиқодларини мустаҳкамлаш учун қадим Чағониён сари йўл олади. Ҳар ким ўз ризқини ҳалол ишлаб топиши ва доимо Оллоҳ ёди билан яшаши керак, деган ақида у кишининг тариқат йўллари эди.

Саркарда бобомиз Амир Темурнинг ҳам кубравия тариқати давомчисига ҳурматлари баланд бўлган. Чунончи, навбатдаги юришдан қайтаётган соҳибқирон Аловуддин Аттор валий қабрига ёдгорлик тоши қўйдирган. Бу ёдгорлик ҳозиргача сақланиб қолган.

Бугунги кунда таъмирланиб, янги қиёфа касб этган зиёратгоҳга қўшни жумҳуриятлардан, Яқин Шарқ мамлакатларидан ҳам зиёратчилар келишади. Бу ерда улар учун барча шароитлар муҳайё.

Қадамжо тобора обод бўлмоқда. Миллий услубда қурилган муҳташам мақбаралар кўзларни қувонтиради. Турфа хил гуллар инсон кўнглига файзу тароват бағишлайди. Маҳалла аҳли мақбарани қайта таъмирлашга ёрдам берган саховатпеша инсонлардан жуда миннатдор.

Сирожиддин МАМАЖОНОВ

Дунё — кенг...

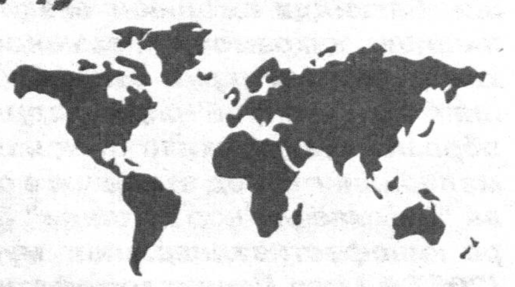

СУТЛИ КЎЗЁШЛАР

Хитойнинг Шандун вилоятида яшовчи Чжан Иньмин ўзининг ғаройиб қобилиятини намойиш этди. У бурнидан қуйган сутни кўзларидан ёш қилиб оқизди, деб ёзади «Жэньминь Жибао» газетаси.

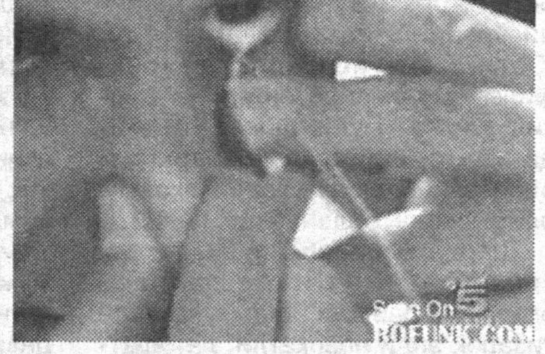

Нанкин шаҳрида кўпсонли томошабинлар олдида Чжан сутли кўз ёшлардан ташқари, қулоқларидан ҳам пуфакчалар чиқариб, барчани ҳайратга солди.

Россиянинг «Медновости» журналининг ушбу ҳодисага берган изоҳида ёзилишича, одатда бурундан кўзёш канали орқали оқувчи сувни Чжан тескарисига — бурнига қуйиб кўзидан чиқарган, холос. Албатта, бу жуда қийин ва мураккаб жараён, қолаверса, хитойлик йигит оддий сувдан эмас, балки сутдан фойдаланган. Шу боис, Чжаннинг ҳаракатлари таҳсинга лойиқ, деб ёзади журнал таҳририяти.

КАШАНДАЛАРГА МИНГ ДИРҲАМ ЖАРИМА

Бирлашган Араб амирликлари пойтахти Шаржа шаҳри маъмурияти жамоат жойларида, бинолар ва ёпиқ ўринларда тамаки чекишни қатъиян маън қилди, дея хабар беради мамлакатнинг расмий ArabianBusiness.com сайти.

Янги қоида 1 июндан бошлаб кучга киради ва унга амал қилмаган кишига минг дирҳам (237 АҚШ доллари)жарима солинади. Ишхона ва офислардаги қоидабузарлар эса бунинг ўн баробар миқдорида жаримага тортилади. Кетма-кет қоида бузган кишини йигирма минг дирҳам жарима кутади.

Сайт янгиликларида ёзилишича, мамлакатнинг бошқа амирликларида ҳам кашандаликка қарши мана шундай кескин чоралар кўришга киришилган. Масалан, Дубайда савдо марказлари, ярмаркаларда, кафе ва ресторанларда чекиш қатъи тақиқланган. Фужейра шаҳрида жамоат жойларида тамаки тутатиш маън қилинган.

БАА Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳукуматга тамаки маҳсулотлари нархини ҳар йили кескин ошириб бориш таклифи билан мурожаат қилган. Вазирликнинг бу таклифдан кўзлаган асосий мақсади, айниқса, вояга етмаганлар орасида кашандаликни тугатиш эканлигини таъкидламоқда.

"Бугунги кунда мамлакатда бир қути сигаретанинг ўртача нархи етти дирҳамдан ошмайди. Вояга етмаганлар бир кунда ўз эҳтиёжларига ўртача йигирма дирҳам сарфлайдилар. Агар ҳукумат тамаки нархини 16 дирҳамга оширса, кўпчилик ёшлар кашандаликдан қайтадилар", дейди Тамаки чекишга қарши кураш қўмитаси раиси Ведад ал-Майдур хоним.

Маданият ва спорт ишлари вазирлиги жамоасининг собиқ ходими Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

Антонина Павловна ЯКОВЛЕВАнинг

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига чуқур таъзия билдиради.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Ўткир Жўраевга ўғли

ЖАСУРБЕКнинг

бевақт вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Тошкент шаҳар, Ботир Зокиров кўчаси 33-уйда жойлашган "BRAVO BUSINESS" хусусий корхонасининг устав фонди 77 миллион сўмдан 50 миллион сўмга камайтирилади.

Шайхонтоҳур тумани, Зарқайнар кўчаси, "А" блок 13-хонадонда жойлашган "Shohruh Bita" хусусий фирмасининг ҳуқуқий мақоми масъулияти чекланган жамиятга ўзгаришини маълум қилади.

ЭНГ КУЛГИЛИ ХОҲИШ

Гёте ҳикматлари

Улуғ олмон шоири ва мутафаккири Йоҳанн Волфганг Гёте (1749-1832) ўз ижоди билан нафақат олмон адабиёти, балки жаҳон адабиёти хазинасига ҳам салмоқли ҳисса қўшган даҳолардан биридир. Унинг "Ғарбу Шарқ девони", "Ёш Вертернинг изтироблари", "Фауст" ва бошқа кўплаб ўлмас асарлари халқимизнинг маънавий мулкига айланган.

Буюк аллома, шунингдек, табиат, инсон, ижод ва санъат ҳақида ҳам ўз қарашларини ёзиб қолдирганки, уларни донишмандлик ҳамда ўз-ўзини таҳлил қилишнинг ноёб намунаси деб аташ мумкин. Қуйида ана шу ҳикматлардан айримларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

* * *

Табиат — ҳар саҳифаси чуқур мазмунга тўла ягона Китобдир.

* * *

Табиат тўхтовсиз янги шакллар яратади. Ҳозирги мавжуд нарсалар илгари ҳеч қачон бўлмаган; бўлиб ўтган нарсалар ҳеч қачон қайтиб келмайди; ҳамма нарса янги ва шу билан бирга эски ҳамдир.

* * *

Башариятни ўрганишнинг бош мавзуси — Инсондир.

* * *

Меҳнат устани яратади.

* * *

Энг моҳир уста яратган нарса ҳам гўзал чиқмаслиги мумкин.

* * *

Қонун кучли, муҳтожлик эса ундан кучлироқ.

* * *

Ишга хурсандчилик билан киришган ва қилган ишидан мамнун бўладиган одам бахтиёрдир.

* * *

Тартиб вақтни тежашга ўргатади.

* * *

Хулқ — ҳар кимнинг асл қиёфаси кўринадиган кўзгу.

* * *

Аввало ўзинг ўзингга ўргата олгин, шундагина бошқалардан ўргана оласан.

* * *

Энг катта қийинчиликлар биз уларни кутмаган жойда пайдо бўлади.

* * *

Янги ҳақиқат учун эскича адашишдан зарарлироқ нарса йўқ.

* * *

Кимки ўз даврининг яхши фуқароси бўлса, у келгуси авлодларга замондош бўлишга ҳам ҳақлидир.

* * *

Энг кулгили хоҳиш — бу барчага ёқиш истаги.

* * *

Сўз даволашдан кўра тез жароҳатлайди.

* * *

Ишонтириш — ҳар қандай илмнинг ибтидоси эмас, балки интиҳосидир.

* * *

Жанжаллашаётган икки кишининг қайси бири ақллироқ бўлса, ўша айбдор.

* * *

Ҳар бир кишининг феъли ва хулқ-атвори ўз олдига қўйган мақсадига эришиш йўлидаги интилишида намоён бўлади.

* * *

Одамнинг характери кулганида намоён бўлади.

* * *

Одамларни агар улар ҳузуримизга келишса, ўрганолмаймиз; уларни билиш учун ҳузурларига ўзимиз боришимиз лозим.

* * *

Биз кўпинча тафаккуримиздаги хатоларимиздан кўра хулқимиздаги камчиликларни тан олишга рози бўламиз.

* * *

Илм — мана инсоннинг ҳақиқий устунлиги!..

* * *

Ғоялардан узоқлашган ҳар қандай одам охир-оқибатда ҳиссиётлар қулига айланади.

* * *

Ҳаёт, гарчи у лаҳза бўлса ҳам, бурчдир.

* * *

Бекор ўтган умр, бу — барвақт ўлим топишдир.

* * *

Ҳис-туйғулар алдамайди, уларга қараб чиқарилган ҳукмлар эса саробдир.

* * *

Жасур фикрлар шашка ўйинини эслатади: олдиндагилар ҳалок бўлиша-да, ғалабани таъминлайдилар.

* * *

Асосланмаган фаолият, у нимага йўналтирилмасин, ҳамиша муваффақиятсизликка олиб келади.

* * *

Вайроналик пайтида сабаб етарлича топилади, бунёд этишда эса — аниқлик талаб этилади.

* * *

Юмор — даҳолик белгиларидан биридир, бироқ у кўпайиб кетгудай бўлса, сифати йўқолиб, сохта бўлиб қолади.

* * *

Буюк рассом на ўзининг ва на бошқаларнинг асарлари ҳақида фикр билдира олади.

* * *

Шаклни мазмун сингари обдон яхшилаб ишлаш керак; бироқ бу жараён хийла қийин кечади.

* * *

Шон-шуҳратни излаш керак эмас, унинг кетидан қувиш ҳам бефойда.

* * *

Агарки тутуриқсиз нарса дид билан тасвирланган бўлса, у ҳам завқ уйғотади, ҳам нафрат.

* * *

Фаол жоҳилликдан даҳшатли нарса йўқ.

Олмон тилидан Мирзаали АКБАРОВ таржимаси.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91 Электрон манзилимиз:
Котибият — 233-49-93 uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50 Санъат бўлими: 236-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 233-49-93 Назм ва наср бўлими: 236-58-55

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи — Иқбол ҚЎШШАЕВА
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 20.20.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 5706. Буюртма Г — 448. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН